

Regis ad Exemplum totus componitur Orbis.

Debet adhuc nasci cocus is, qui noverit omnes
Sic condire cibos sapidi ut sint omnibus æque.

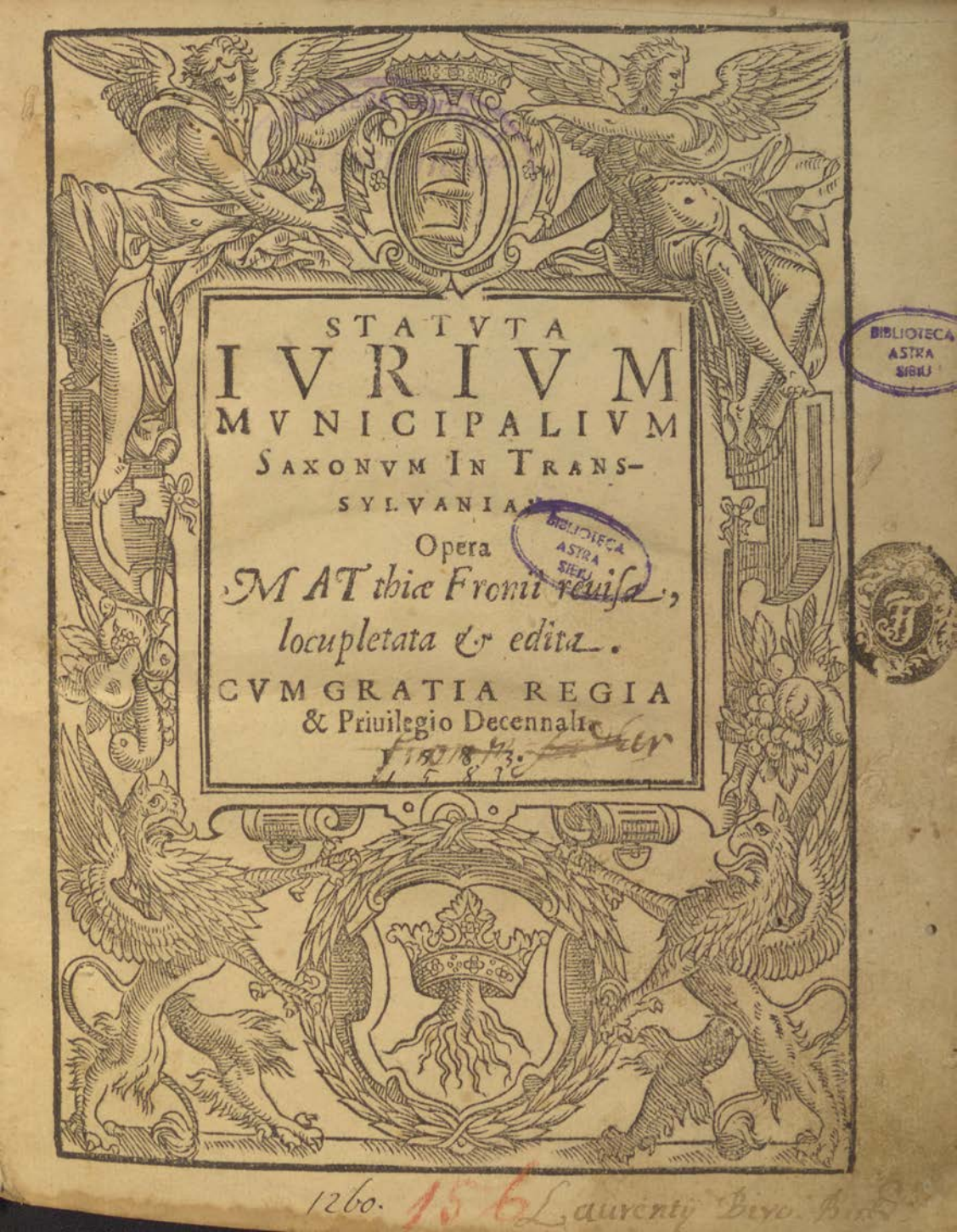
·B·A·

~~98983~~

~~3744~~

227

59

STATUTA
I V R I V M
M U N I C I P A L I V M
S A X O N V M I N T R A N S -
S Y L V A N I A

Opera

MATthiae Fronii reuise,
locupletata & edita.

C V M G R A T I A R E G I A
& P r i u i l e g i o D e c e n n a l i

1562
1587

BIBLIOTECA
ASTRA
SIGILL

BIBLIOTECA ASOCIATĂ
TRAIŢE ROM. P. CULT.
SÎ LIT. POP. ROM.

BIBLIOTECA ASOCIATĂ
TRAIŢE ROM. P. CULT.
SÎ LIT. POP. ROM.

AD SERENISS:
 REGEM POLO-
 NIAE, STEPHANUM
 BATHORY, eius nominis I. Victorem
 & triumphatorem potentiss:

Muneris est Domini totum, benedictio Regu M.
 Vnum etenim caeli, moderatur pectora flat V,
 Numine tutaturq; suo, venerabile N V M E N,
 Eximjis ornans donis: pietatis amor E
 Respersos, quaestu reficit locuplete, potente R
 In dubijs & rebus adest ad vota vocant I.
 Scilicet vt quondam R E X Regum flexit anhelos S
 Et currus & equos Phœbi, prece motus: ab axe E
 Sic pluias, hyemesq; armatas, in fera vento S
 Turmis horrendum ve furentes praelia fudi T,
 Diraq; in inuisos vibrauit fulmina. Quid quo D
 Oceano fluctus statuit ceu mœnia vast O,
 Mentem probum seruās populū, perdēsq; rebelle M,
 Infano optantem fœdè indulgere furor I.
 Næ, R E X illustris, στεφάνου quòd nomen & ome N
 Indidit ille tibi, summi dominator Olymp I,
 Tantum

1902
 1904
 '01

1998

Tantū Marte vales, veluti sat bellica mōstran **T**
Omnia præclaro dignissima facta triumph **O**,
Tam prudēs, iustus, tam clemens diceris: haud es **T**
Vlla prior ratio, pietas quā maxima, cult **V**
Mentē quæ factō capit arctiūs, atq; hedera alnu **M**,
Bellum clara dedit sicut documenta, tremendo a **B**
Euentu: Tuatōt diuinè ibi gesta, priusqu **E**,
Non cuiquā linguæ centum si, ferrea vox, no **N**
Exponet, toto quæ iam celebrantur in orb **E**.
Das hīc, das illic, pia iura: minus pia, Dau **D**
In morem parcens hosti, conuallis: es æqu **I**
Custos, arbiter, vt testis liber iste. Pias si **C**
Truncatis Salicis, leges Lotharius affer **T**
In lucem: sic Iustiniano, sicq; Solon **I**
Olim hīc cura stetit. Sed nūc, R **E**X M **A**XI N **E** C **A**R **D** **O**
Regni, præsidium pacis, spes, I **N**C **L**Y **T**E **V**I **C**T **O** **R**,
Esto diu felix: dextra victrice retund **E**
Gog hostem Christi, & spirantem prælia Mago **G**:
Vive, vale, atq; D **E**I crescat tua gloria nut **V**.
Muneris est Domini totum, benedictio Regu **M**.

GEorgius HE Lnerus

Coronensis, F.

AMPLISSIMIS
VIRIS, PRUDENTIA
ET VIRTUTE PRAESTANTI-
BVS, DOMINIS CONSVEIBVS, IV-
DICIBVS, IVRATISQ. SENATORIBVS,
CIVITATVM AC SEDIVM SAXONICA-
RVM IN TRANSYLVANIA, DO-
MINIS ET PATRONIS SVIS
PERPETVA FIDE CO-
LENDIS. S. D.

Archetipo similis dum mens forma-
ta potenti,
Integra diuino lumine plena
fuit,
Sancta suis radijs, summo de numine natis;
Splenduit: hæc nostræ lucis origo fuit.
Nullus erat carcer, tormentaq; tristia, non tunc
Ascia terribilis, licitor, & vncus erat,
Sponte sua quiuis sanctas properabat ad aras,
Lætus ador Domino, vota precesq; ferens.
Pectora plena Deo, castoq; imbuta pudore,
Et simul hyberna candidiora niue.

Mutua

Mutua diuini iungebant vincula amoris,
Non illic liuor, non dolus ullus erat,
Non fraus, non fucus, nec amor sceleratus habendi,
Absq; suo quiuis ludice tutus erat.
At simul ac terras, expulsa Astræa reliquit,
Et pietas, hominum victa furore, iacet,
Vixq; DEVS summi quisq; moderator Olympi
Creditor, & superest nullus in orbe pudor,
Sed sibi quisq; DEVM fingit, quod tetra libido
Mandat, & infano subijcit imperio,
Cunctorum votis iam maximus ille DEORVM
Personat, hunc iuuenum turba senumq; colit,
Hunc homines vnum sibi conciliare laborant,
Huic soli semper quisq; placere cupit,
Qui cæcus ditat tam fædi lustra nepotis,
Quàm meritis clari splendida tecta viri.
Radix cunctorum sed dicitur ille malorum:
Corporis atq; animæ certa ruina tuæ.
Tanta tamen rabies, tanta est dementia Mundi,
Vt certum præceps tendat in exitium.
Imperium tanti non detrectare Tyranni,
Tristia nec Sathanæ rumpere vincla potes.
Et cum non possis Dominis seruire duobus,
Ore DEVM crepitans, Mammona corde colis.

Quis furor est, animam sceleratis, perfide, lucris
Perdere, & æternis tradere supplicijs?

Quid iuvat ingentis congesta pecunia Mundi,
Pronus in æternum si ruis exitium?

Hæc, quicumq; sapis, veræ præcepta salutis
Detineant animum, nocte dieq; tuum.

Ne dum tabificos scelerum cumulamus acervos,
Opprimat incautos maximus ille dies.

Sed neq; præsentis vanissima somnia vitæ,
Curarumq; animi pernicioſa lues,

Fluctus perpetui, tempeſtatumq; procellæ,
Spes, timor, ira nocens, & male sanus amor,

Rixa, truces inimicitæ, certamina, pugnæ,
Tristis ad extremum ſollicitudo diem,

Diffugiunt animis alia ratione, medendi
Ni certum monſtrent pharmaca dicta modum:

Omnia nam ſcatebra, Lernaq; oriuntur ab illa,
Quæ ſola inuictis cæca triumphat equis.

Hanc grauibus vinelis, hanc tu conſtringe catenis,
Ne collo iniiciat vincula sæua tuo.

Hæc tibi iucundam præſtabit norma quietem,
Hæc animi tristes diſcutiet ſalebras.

Non tibi ſcurra vagus, Sycophantæ non balatrones
Obſtrepera perdent garrulitate dies,

Ceſſa-

Cessabuntq̄ tuis tandem inuigilare crumenis,
Tendere & insidias assiduas oculis.
Nocte breues tenebras, placidissimus ille deorum
Afferet, optatam concilians requiem.
Quas mihi Persarum Gazas, aut marmora Cræsi
Istis narrabis nobiliora bonis?
Hac prima, si quis vitam ratione gubernat,
Magnorum vita cælicolûm potitur.
At tibi si placidam, forsân turbare quietem
Quadruplatorum perfida turba volet,
Fraudibus, insidijs, scelerataq̄ arte nocendi
Impugnans, furtim teq̄ tuosq̄ petat:
Effractoruè aliquis media de nocte serarum,
Autolycum referens dira propago patrem,
Aera clepat, multos miserè congesta per annos,
Et scelus, alterius parta labore voret,
Seu venit ille tuas prædo truculentus in ædes,
Humani generis publica perniciës,
Seu quis sanctarum spreto moderamine legum,
Cuncta suo vecors temperet arbitrio,
Hunc facîle Iuris sanctissima claustra retundent,
Reddere quæ factis præmia digna solent.
Hæc DEVS in terris, ne publica commoda vitæ;
Iustitia & pietas, religionis amor,

(:)

Virtus

Virtus, alma fides, pax cum probitate perirent,
Custodes voluit muneris esse sui.
Hæc sunt humanæ certissima regula vitæ,
Lux densas hominum discutiens tenebras.
Mentibus impressit sanctarum semina legum:
Authorem referunt hæc documenta DEVM.
Addidit his propriam summo de vertice vocem,
Se nostri fontem luminis esse docens.
Hinc leges natæ, quas singula regna sequuntur,
Riuus vt ingenti fonte perennis aquæ.
Talia sunt isto paucis contenta libello,
Leges perspicua qui breuitate docet.
Perlegat hunc læto gens Transylvanica vultu,
Consultum rebus si volet esse suis.
Candor at ingenuus mens & pietatis amica,
Constanti rectum corde sequetur iter.
Nec temerè cupiet planas conuellere leges,
Impulsa exiguæ commoditate rei.
Hoc est in scyrpo callosum quærere nodum,
Nec sancta legum simplicitate frui.
Scilicet infandis nihil vt decedat aceruis,
Alterius nec sit fors meliore loco,
At ne discedas longo è certamine victus:
Quo grauius nullum dedecus esse solet,

Deniq;

Deniq; ne tristes animi compescere fluctus,
Qui peruersorum pectora cæca trahunt,
Cogaris, nimiumq; alijs videare benignus,
Et sic te stupidum turba maligna vocet,
Hæc ne contingant miscbis sacra profanis,
Sinceræ locus hic nec pietatis erit,
Nec metues animam diris diuendere lucris,
Atq; creatorem deseruisse tuum.
Sed talem superi terris auertite pestem,
Et populo clemens sis, Pater alme, tuo.
Ne furor hic tantus nostras inuadere mentes
Possit, & illecebris illaqueare suis,
Quem tandem horrendo sequitur Bellona flagello,
Et merces scelerum, Tartareus Phlegethon.
Quin potius pereat mundi scelerata voluptas,
In mare, sic partas, mergite diuitias:
Aufer amicitias, miseri tollantur honores,
His mundi laqueis, ne capiare caue.
Non si totius crepitent fulcimina mundi,
Opprimat atq; tuum dira ruina caput.
Et citius proprio Sol dimoueatur ab axe,
Quàm moueas Domino bella tremenda Deo.
Sic vbi migrandum misera hac ex valle laborum,
Ad rigidi scelerum vindicis, ora DEI,

Cum tibi surdescent aures, oculiq; labascent,
Et vix lingua tuo gutture rauca gemet,
Tunc DEUS omnipotens, tanto in discrimine rerum,
Non poterit clemens non meminisse tui,
Abstergens lacrymas, gemitus, cunctosq; dolores,
Reddensq; obsequijs præmia digna tuis.
Talia corde tuo, noctesq; diesq; reuoluens,
Imperio summi viuere disce Patris.
Qui velut est iustus, verax, totusq; benignus,
Sic quoq; nos similes præcipit esse sui.
Ista sed exponunt sanctorum oracula vatum,
Discere quæ multa sedulitate decet.
At riuum tenuem, tanto de flumine natum,
Alueus exigui continet iste libri.
Gratia debetur tanto pro munere cunctis,
Qui patriam sanctis moribus erudiunt.
In primis meritas, tibi nos, REX INCLYTE, grates,
Soluere, & æternum te celebrare decet.
Nanq; tuis populis æquissima iura ministras,
Nostra tibi curæ est nocte dieq; salus.
Æquabit sed nulla tuas facundia dotes,
Cunctaq; sunt meritis verba minora tuis.
SEMPER HONOS, NOMENq; TVVM LAVDDESq;
Clara mori nullo tēpore fama potest. (MANEBUNT:
Gens

Gens sed nostra, SIGISMUNDE ILLVSTRISSI-
 Expetit esse tuo salua patrocinio, (ME PRINCEPS,
 Defendiq; cupit sua Municipalia Iura,
 Promittens promptam perpetuamq; fidem.
 Nestoream simul optat vt egrediare senectam,
 Et tua scepra vt sint vindice tuta DEO.
 Multum At Retribuant Tibi NVmina Summa,
 Reddant SEcuri VIncula Coningli, (Beata Et
 Ingens Ornamentũ ANimi, mens NEScia fraudis:
 Vitam Annosam Isti, DA pater almę, viro.
 Ac Leges, Bonitas, Et Regula TVta Salutis,
 Huic ViTã in TERRis, IVDiciumq; REGunt.
 Legibus Vt Ciues, Animum Sic ornat Honestis,
 In Rebus SERVans cum pietate fidem.
 Præclaros ETiam Reputans Virtutis Honores;
 Ingenuo Rectum SempER amore colis.
 Tu quoq; carminibus semper celebrabere nostris;
 Pro studio & meritis, FRONIE docte, tuis.
 Cui virtus, doctrina, fides pietatis alumna,
 Verus sincerę religionis amor,
 AEternam laudem peperit, gratumq; fauorem
 Multorum, & dulces iunxit amicitias,
 Viue, valeq; diu, Musarum candide fautor,
 Ac superes Pylis secula multa senis.

(:) ;

Vos

Vos etiam, patriæ quibus est Respublica curæ,
Veræ virtutis perpetuumq; decus,
Ista sequi Iuris vestri præscripta decebit:
Hæc vobis solidæ vincula pacis erunt.
Personam interea nunquam spectare memento
Pauperis, eximij diuitiaq; viri.
Non odium impellat, nec amor, nec dulcis amicus,
Iudicio vt violes sancta STATUTA tuo.
At vestras mentes dextra omnipotente gubernet,
Prospiciens cœli, NOSTER, ab arce, DEVS,
Impleat & longa serie, numeroq; dierum,
Cordibus infundens gaudia sacra pijs.
Dirige, summe Pater, manuum figmenta tuarum,
Ne te contempto præcipitata ruant,
Pectore constanti, tua sed monumenta sequantur,
Nostrorum quæ sunt certa lucerna pedum,
Vitamq; & mores sanctis moderentur habenis,
Et celebrent toto, nomen in orbe tuum.

*Paulus Kerzius Coronensis,
Artis Medicæ Doctor.*

Leui. XIX.

NON FACIES QVOD INIQVVM EST,
NEC INIVSTE IVDICABIS. NON
CONSIDERES PERSONAM PAUPERIS,
NEC HONORES VULTVM POTENTIS.
IIVSTE IVDICA PROXIMO TVO.

Proverb: XVII.

QVI IIVSTIFICAT IMPIVM, ET QVI
CONDEMNAT IIVSTVM, VTERQVE
ABOMINABILIS EST APVD DEVM.

Pfalm: LXXXII. E. H:

PRÆSIDET in medio cætu **D**EVS ipse potentum,
Et iudex alios iudicat ante deos.

Quo tandem vsq; malas leges, & iniqua feretis
Iudicia, & reprobos dictis esse bonos?

Iudicijs inopes defendite, suscipite orbos,
Adserite oppressos, iustificate pios.

Reddite pauperibus ius, eripite insuper ipsos,
Si quos in vinclis, impius hostis habet.

Omnipotens exurge, tuo rege numine terram,
In cunctis hæres gentibus vnus eris.

NOS STEPHANVS
DEI gratia Rex Polonia,
magnus Dux Lituania, Ru-
ssia, Prussia, Masouia, Samogicia, Ki-
ouia, Volinia, Podlachia, Liouoniaq; &c.
dominus, nec non Transyluania Princeps:
Ad perpetuam rei memoriam. Etsi prin-
cipes multis præclaris atq; propemodum di-
uiniis virtutibus excellere conuenit, præ-
sertim eos quorum imperio, plurimæ & di-
uersæ gentes subiectæ sunt: animaduertimus
tamen duabus potissimum rebus pro temporii
vicissitudine indigere: foris militia armis
sue ad defensionem, sue ad amplificationem
imperii: domi æquabilitate iuris, qua subdi-
tos suos in officio retineant, quibus duobus
vinculis vt omnia imperia coalescunt, ita
A iis dis-

his dissolutis collabuntur. Etenim nobis di-
uina benignitate primū ad Transyluanicę
principatum, deinde ad hoc regię dignitatis
fastigium euectis, præcipua ac perpetua
cura fuit, ut utroq; tempore, utrumq; quantū
in nobis esset, omnibus subditis nostris pater-
na quadam sollicitudine præstaremus: Cuius
rei prima occasio nobis, sub initio regiminis
nostrī data est, dum sublatis ciuilibus dissi-
diis, quibus hoc regnum ob varia studia labo-
rabat, certa iudiciorum tribunalia consti-
tuimus, ne nobis foris bello occupatis, inter
arma leges prorsus silerent, sed unicuiq; iure
iustitię administratę, libertati, saluti ac
tranquillitati publicę recte consuleretur.

Qua in re cum de aliis quoq; prouinciis, im-
perio nostro subiectis, solliciti essemus, uici-
norum Barbarorum importuna insolentię,
nos ab

nes ab instituto nostro retraxit: Nunc
itaq; conatus nostros deo promouente trien-
nalis belli Moscovitici exantlati, hoste à
ceruicibus subditorum nostrorum remoto, re-
cuperatis prouinciis à magno Ducatu Lit-
uanie superioribus annis auulsis, Liouonia
deniq; è faucibus Barbarorum extorta, &
regno nostro applicata, ad institutū nostrum
reuersi sumus, recuperataq; Liouonia, que
sub tyranno hoste per multos annos, nullis
legibus, sed arbitrio barbarorum uiuebat,
scripta iura dedimus. Postquam uero ad
Hungaricæ fines propius accessissemus, no-
strarum partium esse putauimus, etiam rati-
onibus predicti regni nostri Transsylvanicæ
prouidere: Itaq; dum inter alios eiusdem
prouinciæ nostræ subditos, fidelium nostro-
rum uniuersorum Saxonum legati, fideles

noſtri: Egreꝑius **ALBERTUS**
SYWEG, iudex regius ciuitatis noſtræ
Cibiniensis: ac prudentes & circumſpecti
DOMINICUS DIETRIG,
iudex regius Segesuariensis: **MAT-**
THIAS FROMIVS ciuis iu-
ritus Braſſouienſis. **JOACHIMVS**
KOCH magiſter ciuium Megieſienſis
& **CASPAR BUDAKI** iu-
dex Biſtricienſis, ciuitatum noſtrarum
Transſyluanicarum, huc in Poloniam ad
nos miſſi veniſſent, nobiſq; præter alia pri-
uilegia antiquorum Hungariæ Regiam
confirmanda, etiam codicem **FVRIS**
MVNICIPALIS ſeu legum &
conſuetudinum, longo uſu & obſeruatione re-
ceptarum, inq; quibuſdam locis, de communi
Saxonum ipſorum conſenſu audiarum, ac in
quatuor

quatuor libros & certa capita distinctarum,
humilime nobis obtulissent, supplicantes ut
instar aliarum gentium & nationum, quarum
leges literarum monumentis mandatae sunt,
ne soli consuetudini, quae incerta, mutabilis
& obliuioni obnoxia est, riterentur, praedictis iuribus & consuetudinibus, auctoritatem nostram regiam impertiremus, illisque vim iuris scripti tribueremus, & omnia in eo contenta, quo ad omnes clausulas, sensus, capita, articulos, in formam priuilegii nostri redigi facien: admittere, approbare, eisdem vniuersis Saxonibus & eorum haereditibus ac posteritatibus, pro perpetuis legibus & consuetudinibus valituras, de regia nostra potestatis plenitudine, roborare & confirmare dignaremur: Cuius quidem codicis tenor sequitur in haec verba.

STATVTA IV-
RIVM MVNICIPALI-
um Saxonum in Transylvania.

LIBER PRIMVS.

DE ELECTIONE ET OFFICIO
iudicum. Titul: I.

I. VONIAM vniuersi Saxones in Transylvania Ciuitatum scilicet septemq; & duarum sedium, à diuis regibus Hungariæ, libertate, priuilegijs, & his prærogatiuis donati sunt, vtsuos magistratus: Magistrum nempe ciuium, Iudices & Villicos singulis annis, post festa Natiuitatis Domini, per libera & communia Communitatum suffragia, ex ipsorum iuratis eligant: cæteri verò iurati per recens electum magistratum, pro antiqua cuiuslibet loci consuetudine eligantur, tales quibus: ipsorum idonei & ytiles fore videntur.

tur, atq; post anni decursum muneribus defuncti, administrationis suæ honestam Senatui rationem reddere possint.

Necessarium verò & vtile est visum, vt in 2. electionibus certi obseruentur gradus: Nam honorem sustinēti munus imponi non debet: Munus verò sustinenti, honor deferri potest: Maioribus enim honoribus functos, ad minores reuocari non oportere, rationis est, hoc addito, vt approbata vetus consuetudo pro loci & tēporis ratione cuiq; salua permaneat.

Vniuersæ autē controuersie ciuium, primo 3. debent coram iudicibus ordinarijs agitari, à quibus deinde ad Senatum prouocare, pro causæ cuiuslibet qualitate & ciuitatis consuetudine licet.

Iudices cum suis assessoribus debent omnes 4. causas, quæ iure sunt decidendæ, iusta & plena cognitione rerum discutere, atq; à iudicibus liberum est cuiuslibet ad Senatum prouocare, in omnibus tam paruis causis quàm magnis, exceptis solis criminalibus. In casu autem criminali, iudices extra scitum & cognitionem

3. LIBER PRIMVS.

tionem Senatus, sententiam capitalem nec ferre soli nec exequi debent.

5. Iudex in primis obseruare debet, vt aliter non iudicet, quàm quod legibus, aut constitutionibus, aut moribus proditum est.

In quibus autem causis scriptis legibus non vtimur, id sequi oportet, quod moribus & consuetudine introductum est: Nam longa consuetudo, quæ vtilitates publicas non impedit, pro lege seruabitur.

6. Non possunt autè neq; leges neq; Senatus-consulta ita scribi, vt omnes casus, qui quandoq; inciderint comprehendantur, tamè cum in aliqua causa eadem subest ratio, is qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atq; ita ius dicere debet.

7. Quicquid autem his legibus specialiter non est expressum, id veterum legum constitutionumq; regulis, imperatorio iure comprehensis, omnes relictum intelligant.

8. Iudices oportet in primis rei qualitatem plena inquisitione discutere, & tunc vtranq; partem interrogare, num quid amplius addere considerent, quod alterutri partium deseruiat.

DE CITATIONE *FN*
ius. Titul: II.

CV Miniustum sit damnare non-
dum auditum, & iudicare non-
dum cognita causa, ideo merito
iudicium à citatione inchoan-
dum est.

Si ergo civis aut quicumq; alius, civem in ius
vocare voluerit, cum per iudicis sigillum,
aut ministrum publicum, prout in loco vsi-
tatum est, ad horam per iudicem ipsi consti-
tutam, citare debet.

Citatio autem insinuanda est aduersario
præsenti personaliter, siue in ædibus proprijs,
seu in alio quocunq; loco, vnde illi innotef-
cere possit. Si autem citandus dolose se occul-
tet, satis est, si ad domum citetur.

Si in ius trahitur servilis & vaga aliqua
persona, quæ hæreditates non habet, quæue
satisdare non potest, talis fideiussorem dabit,
de iudicio sisti vsq; ad causæ decisionem.

B Habens

*Omnib; ad huc modum
modus est pulcherrim
na virtus.*

LIBER PRIMVS.

5. Habens bona immobilia quibus satisfacere potest, ad dandos fideiussores cogi non potest, præterq̃ in causis criminalibus, vbi accusatus etiam bona immobilia habens, fideiussores sese iudicio sistendi causa, dare cogitur.

3. Vtraq̃ parte litigantium, actor e & reo, coram iudicio comparente, accusato quatuordecim dies dantur, vt interea ambæ partes concordent: sin minus, vt tandem ad eum terminum de propositis reus respondeat. Si autem peregrinus ciuem vel inquilinum ad iudiciū citauerit, non quatuordecim dierum, sed tri-dui terminus datur ad deliberandum & respondendum: sic quoq̃ in causis domesticorū moram non ferentibus.

4. Ciuis vel aliquis alius, si eorum in pago residentem, citare voluerit, à iudice ciuitatis vel oppidi, cuius iurisdictioni citandus subiectus erit, sigillum accipiat, quod ad locum vbi reus habitat deferret, & per villicum eius loci, eundem citari curabit ad ordinarium iudicem.

5. Eum vero quem temere aduersarium in iudiciū

TITVL: TERTIVS. 6.

iudicium gratia noui iudicij principis, vocasse
constiterit, viatica litisq; sumptus aduersario
suo reddere oportebit.

Si quis in iudicio se sisti promisit, & valetu-
dine, vel tempestate, vel vi fluminis, vel ser-
uicij dominicis, vel alia iusta causa prohibi-
tus, se sistere non potuit, exceptione iuuatur.

DE CONTVMACIA
partium. Titul: III.

Siquis in ius vocatus non ierit, &
ex causa à competente iudice
multa pro iurisdictione iudi-
cis damnabitur. Qui itaq; cita-
tus ad terminum præfixū, per
se vel procuratorem suum non comparuerit,
in prima instantia Floren: vnum iudici de-
pendet: Qui verò post secundam citationem
absens fuerit, duos Flor: dependet: Si verò ad
tertiam citationem, vel ad vnicam perempto-
riam (quæ regulariter facta pro tribus suffi-
cit) contumax fuerit, nec ad terminum præ-

7. LIBER PRIMVS.

scriptum per se vel per procuratorem suum comparuerit, causa actori propter non comparitionem aduersarij, secundum petitionem suam adiudicetur, & ei secundum iuris ordinem satisfactio impendatur: nisi reus absentiae suae iustum & legitimum impedimentum obtetisse allegauerit & comprobauerit, tunc enim exceptione iuuatur.

2. Quod si è contra actor causae suae diffusus, non compareat, citra dilationem parti comparenti in expensarum refusionem condemnatur. Pro contumace autem & ille habetur, qui se dolo occultat, vt conueniri personaliter non possit.

DE ACTORE ET

Res. Titul: IIII.

ACTOR forum rei sequatur: forum autè habet vbi domicili-um, ideo ibi conueniri debet, exceptis debitis liquidis & confessatis, pro quibus vbicunq; locorum

TITVL: QVARTVS. 8.

rum deprehensus fuerit, extra ordinem conueniri potest: In causis autem criminalibus, reus in loco delicti conueniri debet, nisi sit profugus, tunc enim vbicunq; comprehensus fuerit, in ius vocari, & si criminis intentati fuerit conuictus, plecti potest.

Quò autem conuentus intelligere possit & 2. scire, quid aduersario respondendum sit, visum est, vt omnis Actor in foro Saxonico, causam suã saxonico idiomate perspicue proponere debeat.

Quod si de fundo & non de persona con- 3. trouertitur, coram eo iudice, sub cuius iurisdictione fundus est, actio intendi debet, etiamsi dominus fñdi alterius iurisdictioni subiaceat.

Non debet actori licere, quod reo non per- 4. mittitur: Nam fauorabiliore rei potius quam actores habentur.

Actore non probante, reus absoluitur, necq; 5. reum actor monstrandi contrarium necessitate adstringit, cum per rerum naturam factum negantis, probatio nulla sit: vbi vero reus, vltro probare desideret, audiendus est.

B 3 Sicut

6. Sicut actor tenetur probare suam intentionem, ita reus suam exceptionem: Nam reus in exceptione actor est.
7. Qui desistit agere, amplius in eadem causa accusare prohibetur.
8. Si ciuis, inquilinus aut famulus aliquem in iudicio accusauerit, reus non potest ad aliam rem alia de causa coram iudicio accusare, quousque lis pendens decisa fuerit, excepta causa læsæ famæ, quæ principalem actionem impedit. Item si iustam reus habeat compensationis exceptionem.
9. Si quis se causæ alienæ qualicumque, sine legitimo principalis procuratorio, vel illius personali commissione legitima ingerat, à iudicio viginti Florenis mulctabitur.
10. Si quis etiam litem semel amissam, sine beneficio noui iudicij restaurauerit, Flor: duodecim: Cæterum qui iterato noui iudicij beneficio egerit, à limine iudicij repellatur, ac in duplum condemnatur.

DE PROBATIONIBUS

& Testibus. Titul: V.

Vicunq; partium necessitas probandi incumbit, audienda est: Ei autem incumbit probatio qui dicit, non illi qui negat.

Qui accusare volunt probationes habere debent, cum neq; iuris neq; æquitatis ratio permittat, vt alienorum instrumentorum potestas fieri debeat, nisi ex aliqua causa iudici æquum fuerit visum.

Qui testes exhibere voluerit, id faciat tempore coram iudicio præfixo, & aduersam partem denunciatione moneat vt compareat, ad videndum & audiendum testes produci, & iusiurandum ab illis recipi.

Exhibiturus testes, eosdem mandato iudicis pro dandis testimonijs citabit, vtraq; parte litigantium nominata: Eo mandato postulati testes huic iurisdictioni subiacentes, nisi iusta & graui necessitate impediti, personaliter coram

II. LIBER PRIMVS.

coram iudicio comparere, ac testimonia sua præstito iuramento dicere debent. Sin autem ad deliberandum de re proposita, terminum certum postulauerint, non est illis
5. denegandus.

Testis euocatus, nec vlla graui necessitate impeditus non comparens, & per contumaciam absens, à iudice mulctatur, neq; sic tamen à reddendo testimonio liberatur: cogitur enim
6. nihilominus testificari.

Testimoniorum vsus frequens & necessarius est, ne quid occultum & dubium in causis resideat: Ideoq; ad postulationem litigantium admittendi sunt testes hi, quibus non interdicitur testimonium, eo tamen modo, vt testis quilibet mandato iudicis euocetur, deinde præfente aduersario, vel per contumaciam absente, iuramentum solenne præstet, se
7. nihil falsi dicturum, neq; hoc iuramentum iudex cuiq; sine consensu partium remittet.

Personæ Senatoriæ, iudices, notarij publici sine iuramento, commonefacti tamen de eorū iuramento publice Senatui præstito, exami-
nantur:

nantur: verum in causis proprijs, vbi iusiurandum defertur, tales personæ exceptione iuramenti præstiti causa functionis suæ, non adiuvantur.

Qui testibus causam probare voluerit, ex- 8.
pressis verbis vel articulis proponere debet intentionem suam, cur ipsos testes produxerit, & de quibus examinari debeant.

Examen testium coram iudicio producto- 9.
rum, fieri debet seorsim coram iudicibus, secedere iussis partibus litigantibus, ac singuli priuatim audiantur, & eorum attestationses scriptis à Graphiarijs excipiantur.

Iudices quoq; à testibus diligenter inqui- 10.
rant, qua ratione res illis notæ sint, quo tempore, quo in loco, quibus præsentibus singula acciderint, & alias circumstantias, quæ causas reddunt perspicuas & illustrant, eas iudices pro ipsorum prudentia exquirere poterunt. Testis etiam obscure vel dubie de negotio causæ testificans, denuo examinari potest.

Cum frequenter in litibus contingat, quod 11.
vna pars factum affirmet & altera neget, ac

C vtraq;

13. LIBER PRIMVS.

utraque pars alleget, se suam causam probaturam, probatio imponenda est ei, quæ factum affirmat, non quæ negat, nisi si negatio alterius peculiare habeat circumstantias, quæ probationes requirant, quod pro arbitrio iudicis cognoscendum est.

12. Examinatis testibus, attestations eorum publicè coram iudicio recitandæ sunt, cunq̃ iudex cognouerit, quorum testimonia rei aptiora fuerint & verò proximiora, sententiam proferat, ita tamen vt tres vel duo non reprobatii testes sint ad minus.

13. Probationes quas litigantes proferre habuerint ad articulos suos, has producant ante publicationem testimoniorum: posteaq̃ enim attestations coram iudicio publicatę fuerint, neutra pars deinceps ad vltiorem probationem eorum articulorum admittetur coram eodem iudicio: secus si fiat appellatio.

14. Data est cunctis iudicibus absq̃ vlllo præscriptionis obstaculo, in testes, quorum voces falsitate vel fraude non carere perspexerint, pro qualitate delicti animaduertendi licentia.

Vetere

TITVL: QVINDVS. 14.

Vetere autem consuetudine receptum est, per-
iurium vna lateris costa puniri, quæ viginti
flore nis redimitur.

In exhibitione testium, per accusatores vel 15.
per quos postulati sunt, sumptus competen-
tes præberi testibus præcipiatur.

Vltra tertiam testium producendorum di- 16.
lationem, quarta dari non debet sine causæ
cognitione.

QVE PERSONAE TES-

timonium dicere vetantur. Titul:

VI.

IMpuberes, qui annum decimum
quartum non exceſſerunt, testi-
monium dicere vetantur. Item
insani, furiosi, mente capti, præ-
terea infames, qui manifestis criminibus no-
tati sunt, vtpotè adulteri, periuri, fures. Infa-
mis persona, quæ ué publicis iudicijs damnata
est, testimonium perhibitura de negotio ante

damnationem facto, ne sic quidē admittitur.

2. Si testis aduersæ parti sit infensus & probetur esse inimicus capitalis: Item parentes & liberi inuicem aduersus se, ad testimonium admittendi non sunt, nisi aduersa parte id concedente.
3. Frater pro fratre testis esse nequit, nisi ab altero fratre accusetur. Nullus consanguineus consanguineo testis esse potest: Nec gener & focer inuicem: Maritus & vxor pro se inuicē testimonium dicere vetantur.
4. Testes quos accusator de domo propria produxerit, interrogari non placuit: Nam idonei testes non esse videntur, quibus imperari potest, vt testes fiant, excepto casu adulterij & veneficij alteri coniugum præparati: tunc enim propriam quæq; familiam in testimonium producere non vetatur.
5. Ex vna domo plures testes in negotio alieno adhiberi non vetantur: Pater ergo & filius, duoq; fratres, qui in eiusdem patris potestate sūt, testes vtriq; in eodē negotio fieri possunt.
6. Patroni in causa cui patrociniū præstiterint, testimonium ne dicant.

Ad testifi- candum non admittuntur.	Confan- guinei.	Pater	Hi, quia volentes non admittuntur, ideo nolentes non coguntur.
		Mater	
		Filij	
		Auus. <i>Avia.</i>	
		Nepotes	
	Frater		
	Soror		
	Affines.	Maritus	
		Vxor	
		Socer	
Socrus			
Gener			
Nurus			

Inuiti contra agnatos vel affines, testimo- 7.
nium dicere non coguntur.

Causam famosam patefaciens, & actori 8.
litis ansam præbens, in eadem testimonium
dicere vetatur: secus in causa civili.

DE PROBATIONE IN-
strumentorum. Titul:
VII.

I.

I debitor creditori chirographum aut literas obligatorias dederit, quibus debitum fateatur, & debitor accusatus sine iusta causa soluere recuset, neque tamen literas, à se datas aut scriptas neget, talia instrumenta plenam habent contra eundem probationem. Similem quoque vim habent literæ missiæ, si in his expressè contineatur obligatio debiti eius, qui literas scripsit aut misit, siq; hæc vstrato suo sigillo obsignatæ sunt: Sigillum enim literas confirmat & corroborat, nisi in calculo error sit commissus, tunc enim exceptione iuuatur.

- Instrumentorum amissio creditoribus non oberit, si modo manifestis probationibus debitores crediti conuicerint. Sicut autem iniquum est, instrumentis vi ignis absumptis, debitorum solutionem abnuere, ita non facile casum conquerentibus credendum est, nisi alijs argumentis dictis fidem faciant. Qui crediti causa conuenitur, autentico non alicuius scripturæ exemplo, conueniendus est.

Rationes

Rationes defuncti, quæ in bonis eius inueniuntur: Regestum item negotiatorum & opificum, ad probandum sibi debitæ quantitatis, solæ non sufficiunt. Eiusdem iuris est, si in vltima voluntate defunctus certam pecuniæ quantitatem, aut etiam res certas sibi deberi significauit.

QVOD TESTES ANTE

litis contestationem non sunt producendi, nisi pro perpetua rei memoria.

Titul: VIII.

Egulariter litē nondum contestata, non est procedendum ad testium receptionem, & si ante recipiantur, non valet quod agitur, nisi quis eos ad futuram rei memoriam producere vellet, ita videlicet: Quod si personæ testificaturæ sint peregrinæ profecturæ, vel periculosis morbis obnoxie, aut senio confectæ: item si vigeat pestis, vt

vereat^r altera partium ante legitimam falsi-
onem his se destitui posse: item in debito con-
ditionali, cum actor de præsentⁱ agere non
potest: idem intelligendum de rebus quæ mo-
ram non paciuntur, quod iudicum pruden-
tiæ perpendendum relinquitur: Tales autem
personæ possunt coram iudicio ante litem cō-
testatam recipi, parte aduersa, si præsens sit,
legitimè citata: Attestationes autem illorum
apud iudicem obsignatæ manere debent vsq̃
ad tempus litis. Si verò talia testimonia intra
annum non vsurpantur, deinceps suo vigore
carebunt, nisi si moræ & impedimenti legiti-
mam possit adferre causam, tunc enim & vl-
tra valebunt.

2. Si quis falsiones testium, vel integras acti-
ones causarum, aut protestationes litis pen-
dentis, aut sententias definitiuas, aut alia sua
iura, emptionum, donationum, debitorum,
contractuum, & similium, in librum publicū
ciuitatis inscribi cupit, id fiat coram Senatu
præsent^e aduersa parte, quæ etiam ordinariè
ad Senatum citabitur, & sic vtriusq̃ partibus
præ-

presentibus, ea in librum ciuitatis referentur. Censemus autem omnes lites, non vltra triennij metas post litem contestatam, esse protrahendas.

DE FUREIURANDO.

Titul: IX.

Nterea dum litigantes conantur in suis causis probationes producere, non est conueniens neq; necessarium, iusiurandum deferre & imponere. Productis probationibus quæ in causa adduci poterāt, tum demum pro ratione causæ & æquitatis, per sententiam iudicis, pro pleniori probatione, actori vel reo, iusiurandum defertur, propter semiplenam nimirum probationem.

Si alter ex litigatoribus sine cognitione iudicis, iusiurandum detulerit, is cui delatum est, potest id suscipere vel recusare, vel etiam aduersario referre, idq; vocatur absolutum &

D volun-

voluntarium iuramentum: Est aliud quod iudiciale nuncupatur, quod in iudicio ab actore reo, iudice probante defertur: Tertium verò necessarium, quod iudex defert & necessitatem imponit.

3. In causis pecuniarijs, si alter litigantium iurandum deferat, audiendus est: Quemadmodum enim iudex, ita & actor illud deferre potest.
4. Causa iureiurando ex consensu vtriusque partis, vel aduersario inferente, delato & prestito vel remisso decisa, nec periurij pretextu retractari potest.
5. Si quis ciuium occasione debitorum aut aliarum rerum, per aliquem in iudicium tractus fuerit, & nulla probatio contra eum per actorem produci poterit, neque alicuius suspicionis signum apparuerit, reus si negauerit, sine iuramento absoluetur. Si verò actor in vim probationis aliqua produxerit, non tamen sufficientia, sed tamen talia quæ suspicionem afferant reum debere, tunc in supplementum semiplenæ probationis, actor propior erit ad proban-

probandum iuramento suo corporali, quam reus ad euadendum.

6. Quoties iusiurandum à iudice defertur, tempore delationis non verò præstationis appellandum est.

7. Si quis rem furto sibi subtractam afferat, metseptimus iuramento præstito, suam esse comprobare debet: Neq; iudices admittent aduersæ parti iurisiurandi oblationem in duplo, ne prætextu vberioris probationis, per iurio ansa præbeatur.

DE SENTENTIIS

iudicum. Titul: X.

Placuit in omnibus rebus potiorē haberi iustitię æquitatisq; ^{1.} quam stricti iuris rationē. Obseruare autem iudices ^{2.} debent, vt in omnibus causis, sententia quæ deliberata fuerit, præsentē vtraq; parte recitetur, vt penitus quæ lata fuerit sententia cognoscāt, contineatq; condemnationem vni-

specialiter

D 2 us partis;

23. LIBER PRIMVS.

ius partis, & absolutionem alterius. Coeterum inaudita causa quæcūq; damuari, æquitatis ratio non paritur.

2. Sententia ex falsis allegationibus contra absentem lata, ipso iure nulla est.

3. Rescripta contra ius elicitæ, ab omnibus iudicibus refutari Imperatores præcipiunt, nisi forte aliquid sit, quod nõ lædat alium & proficit petenti, vel crimen supplicanti indulgeat.

4. Post rem iudicatam, vel iureiurando decisam, vel confessionem in iure factam, nihil amplius quæritur: Quia in iure confessi pro iudicatis habentur.

DE APPELLATIONIBUS. Titul: XI.

I. V M appellatio tanq̃ refugium & solatium sit his, qui iudicum sententijs grauantur, vt causas suas ab inferiore iudice ad superiorem, pro maturiore reuisione prouocare possint.

possint. Quocirca is qui appellare voluerit à iudice, id faciat statim ipso pro tribunali adhuc sedente, atq; inde gradatim ad Senatum, à senatu dum adhuc congregatus confedere manet, ad vniuersitatem Saxonum, inde ad Principis curiam appellandi liberam habet potestatis facultatem. Appellans autem si deliberandi horam vel diem vnum postulet, negari illi non debet: Appellatio verò ad Principem omisso medio regulariter non admittitur.

Prouocatione interposita integer status esse videtur eius, qui de aliquo crimine adnotatus est: Ergo & si ordine abstinere iussus sit & prouocauerit, eadem ratione potest cœtum participare: cum certi iuris sit, ne quid pendente appellatione innouetur.

Post appellationem interpositam, si appellans literas transmissorias seu apostolos, intra præstituta tempora non postulauerit, vel acceperit, vel reddiderit, præscriptione ab agendo submouetur. Et qui licitam appellationem intra statutum tēpus exercere neglexerit

atq; omiserit, perpetuo silere eum oportebit, nec à Principe petere auxilium per supplicationem poterit, quod si fecerit, desiderio suo carebit.

4. Et in maioribus & in minoribus negocijs appellandi facultas est: Nec enim iudex debet iniuriam sibi fieri existimare, eo quod litigator ad prouocationis auxilium conuolauit.

5. Prouocatio non datur his, qui de causis criminalibus, vti adulterio, homicidio voluntario, latrocinio, vel de manifesta violentia accusati, & certis argumentis & testibus conuicti, vel proprio ore sine tormentis sua scelera sunt confessi: Neq; manifestis debitoribus, qui nec negant, nec vllam legitimam exceptionem adferre possunt, aut etiam ijs, qui partem aduersam frustra protrahere, vel calumniosa dilatione fatigare conantur, appellationis beneficium concedatur, alioquin aduersario damnum & litis impensas refundere cogantur: Sic nec in ijs, quæ dilationem non paciuntur.

6. Nulli qui iurisdictioni saxonicae subiectus est, à

est, à senatu ad Vniuersitatem Saxonum prohibutum est appellare, in quacunq; causa mobilium rerum decem florenorum quantitatem superantium: Porrò ab vniuersitate Saxonum ad curiam Principis appellatio admittitur, in omnibus causis bonorum mobilium quantitatem quadraginta florenorum excedentium: ne super minimis causis supremi iudices inquietentur, & homines propter minimas causas magnis fatigentur dispendijs. In causis verò rerum immobilium, iniuriarum, seruitutum vrbicularum & rusticorum prædiorum & similium, quæ certam sui æstimationem non admittunt, appellatio non est deneganda.

Si vtraq; pars litigantium ob latam sententiam aggrauata fuerit, quælibet pro se speciatim appellabit. Si in vna eademq; causa vnus appellauerit, eiusq; appellatio iusta sit pronuntiata, ei quoq; prodest qui non appellauerit.

Privilegijs Saxonum in Transsylvania cauetur, ne vnq; lites quæ finium terminalium seu territoriorum causa, inter Saxones emer-

D 4 gunt,

gunt, vltra Vniuersitatis eorum forum iudiciale prouocentur, neuc per homines Wayuodales vel protonotarios reambulentur & decidantur, sub pœna prouinciali qui contrarium tentauerint.

DE EXECUTIONE
rei iudicate. Titul: XII.

I. **I**udicati executio solet suspendi & soluti dari repetitio, si falsis instrumentis circumuentam esse relligionem iudicantis manifestis probationibus fuerit ostensum.

2. Qui sententiam à iudice accepit, huic executio secundum sententiam prolatam intra spacium sex hebdomadarum fieri debet, si cum suo aduersario non conuenerit. His etiam qui fatebuntur debere, aut ex re iudicata necesse habebunt reddere, datur tempus ad soluendum, si intra diem datum non reddiderint, pignora capiant.

In executione causarum adiudicarum hic ordo obseruatur. Exactis post latam sententiam, sex septimanis, si debitor quantitatem adiudicatam creditori non soluerit, primo quidem res mobiles (exceptis instrumentis suis manuarijs, quibus opus habet ad exercendum suam opificiũ, & apud agricolam equis, bobus aut alijs ad aratum pertinentibus, quibus videlicet solitus fuit debitor se nutrire) capiantur, quorum præcium si non suffecerit, etiam prædictæ res exceptæ capiantur, tamdiu donec creditori satisfiat. Si in bonis debitoris res sint ab alijs ante iure arrestatæ, iudex quod æquum erit cognoscat.

Cuilibet famulo suam demeritam mercedem, post absolutum seruij tempus, iudex adiudicabit auditis eorum heris, qui si debiti quantitatem non negauerint, tridui tempus pro solutione facienda dabitur: Sin aliquod obsteterit impedimētum, compensationis putata, id iudex æquitate componat, auxilioq; sit vt seruo satisfiat. Seruus etiam hanc habet prærogatiuam, suum stipendium exigendi præ

E. omnibus

omnibus alijs debitoribus, exceptis his, qui dominos ante debiti conuicissent.

4. Conductor ædium debiti accusatus, eius si bona creditoribus iure adiudicata & ordine iuris occupata fuerint, locatori si pro conductione ædium non fuerit satisfactum, præ alijs omnibus satisfieri debet ex bonis conductoris, priusq; alia eius bona ex ædibus ablata fuerint. Nam illata & inducta in domum conductam, tacite pignori obligata sunt.

5. Si auctori solutio debiti coram iudicio ad iudicata est, exactis sex septimanis per publicum ciuitatis ministrum pignora capiantur, quæ si fuerint mobilia, ad proximum vicinum deponantur tam diu, donec tribus diebus fori publicè venum exponantur: precium verò quod pro ijs offertur, debitori significetur, ut si ea velit retinere vel dimittere, id faciat intra prædictos tres fori dies, cæterò qui vendentur quanti pluris poterint.

6. Creditoribus peregrinis pignora ciuium debitorum per honestas personas estimata ad dicuntur, siq; eorum executio primo in paratam

tam pecuniam, aut si illa non suppetit, in auream & argenteam suppellectilem, aliaq; clemodia: Quibus itidem deficientibus, hec q; iuramento corporali per debitorem comprobato, ad reliquas res mobiles æstimandas descenditur. Cæterum si cuius fuerit creditor, debitor ad eiusmodi insurandi præstationem non obligatur, sed sufficit pignorum traditio quousq; tibi fuerit ex illis satisfactum.

Cum à iudice fundus aliquis creditori fuerit addictus pro re credita, aut fundus in nexum sit datus à debitore per literarum obligationem, talis fundus primum per præconem publicum ante fores templi parrochialis, vel in foro publico, tribus diebus dominicis publicè venum proclamabitur, & si quis precium debiti quantitatis auxerit, id domino significabitur: post tertiam proclamationem siue precium auctum fuerit, siue non, denuo offerretur debitori si voluerit retinere, si recusaerit, plus offerenti detur, & quod supererit debitori restituetur.

FINIT LIBER PRIMVS.

E 3 DE

DE RITV NVTIARVM.
Titul: I.

1. **N**VTIARVM siue matrimonium, est viri & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens.

2. Iustas nuptias inter se contrahunt, qui secundum legum præcepta coeunt, masculi quidem puberes, foeminae verò viripotentes, cum consensu tamen parentum aut eorum quorum in potestate sunt. Eorum qui in potestate patris sunt, sine voluntate eius matrimonia iure non contrahuntur, sed contracta non soluuntur.

3. Sponsalia sicut nuptiæ, consensu contrahentium fiunt, nec possunt consistere nisi consentiant omnes qui contrahunt, & quorum in potestate sunt.

4. Inter eas personas quæ parentum liberorumque locum inter se obtinent, contrahi nuptiæ non possunt, & si tales personæ inter se coierint,

iērint, incestas nuptias contraxisse dicuntur, quarum pœna sit exilium.

Propter maiorem sanguinis reuerentiam, 5.
ad quartum vsq; gradum inclusiue, nuptiæ non admittantur, nisi copula carnalis intercesserit, tunc enim mulcta competente, à iudice irrogata tolerabuntur.

Si is qui puellam suis nuptijs pactus est, 6.
intra biennium exequi nuptias in eadem provincia degens supersederit, eiusq; spacij sine decurso, in alterius postea coniunctionem puella peruenerit, nihil fraudis ei sit, quæ nuptias maturando vota sua diutius eludi non est passa.

Nihil tam humanum quàm fortuitis casibus 7.
mulieris maritum, vel vxorem viri participem esse. Si igitur vir sine culpa vxorem, aut vxor sine culpa maritum reiecerit, compellatur ei quartam partem propriæ substantiæ, pro rata portione persoluere.

Desertor sine causa si peremptoriè citatus 8.
cò, vbi domicilium habuit, non comparuerit, persona deserta innocens libera, desertor

33. LIBER SECVNDVS.

verò tanquàm mortua pronunciabitur.

9. Si maritus vxori ab initio matrimonij vsq[ue] ad duos continuos annos computando, coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat, potest mulier sine periculo trientis amittendi, repudium marito mittere, præcedente tamen censura ecclesiastica.
10. Matrimonium deportatione, vel aquæ & ignis interdictione non soluitur, si casus in què maritus incidit, non mutet vxoris affectione.
11. Donec certum est superesse coniugem absentem, ad alias nuptias alteri migrare non licet: Si verò incertum sit, septennium tam maritus quàm vxor expectet, & postea impune alias contrahere poterit nuptias.

DE SUCCESSIONIBUS

ab intestato. Titul: II.

I.

Atre & Matre defunctis, liberi legitimi filij & filie, in omnibus bonis mobilibus & immobilibus succedunt. Quod si quem ex istis

ex istis descendentes mori contingat relictis liberis, illius liberi in parentum locum succedunt in stirpem, nimirum tam magnam ex hæreditate defuncti portionem percepturi, quantam eorum parens adeptus esset, si superuixisset.

Filij ante contractum matrimonium pro- 2.
geniti, & per subsequens matrimonium legiti-
timati, succedunt ab intestato parentibus vnà
cum alijs legitimis.

Quod si mulier legitima foetum enixa fue- 3.
rit, qui in partu moritur, si foetus ædiderit,
dum ex aluo matris egreditur vagitum, qui
intra quattuor angulos domus exaudiri po-
test, pro enixo viuo homine & hæreditatis
capite reputatur.

Spurij vel vulgo quæriti succedunt matri 4.
etiam vnà cum legitimis: succedunt etiam a-
uix vel auo materno: Nam patrem hij habere
non intelliguntur, cum is incertus sit. Nati
ex incestuoso & nefario damnateq; cõcubitu,
item ex adulterij complexibus, neq; ad succes-
sionem patris neq; matris admittuntur: de

æquitate tamen Canonica debentur eis alimēta. Nam educatio liberorum est iuris naturæ.

5. Spurijs ab intestato defūctis, legitimi descendentes succedunt, si autem descendentes hæredes non relinquunt, ascendentes hi videlicet quibus ipse succedere potuisset, succedunt. Porro si neq; descendentes neq; ascendentes reliquerit, cognatorum primi ex latere materno ad hæreditatem vocantur, & si matrem spurius non habet, sed fratres & sorores vterinas, illi omnibus alijs ex transuerso cognatis præferuntur.

6. Si defunctus descendentes hæredes non relinquat, ascendentes qui gradu proximi sunt, omnibus ex transuerso cognatis præferuntur. Quod si defunctus post se relinquat patrem vel matrem, simul etiã fratres & sorores, qui cum parentibus in bonis indivisis sedent, illi simul defuncto ab intestato succedunt: Habita autem diuisione bonorum inter parentes & filios, mortuo aliquo filiorum, secundum ius Saxonicum parentes succedunt, exclusis fratribus & sororibus.

Si autem

TITVL: SECYNDVS. 36.

Si autem defunctus descendentes non ha- 7.
buerit præterquam ascendentes, auum pater-
num simul etiam auum maternum, duo illi
aui ab vtraq; linea ad hæreditatem admittun-
tur, ita vt auus paternus in quæsitis ex linea
paterna, auus maternus in quæsitis ex linea
materna defuncto succedant.

Si quis moritur intestatus post se auum pa- 8.
ternum & fratrem vterinum, aut auum ma-
ternum & fratrem cõ sanguineum relinquens,
illi in hæreditatem defuncti succedunt quisq;
ex sua linea, videlicet auus paternus ex pater-
na, & vterinus frater ex materna: Auus ma-
ternus ex materna, & frater consanguineus
ex paterna.

Fratres & sorores, non extantibus descen- 9.
dentibus & ascendentibus, defuncto succe-
dant, & excludunt liberos fratrum & soro-
rum suarum.

Si quis moritur intestatus, non relinquens 10.
post se ascendentes neq; descendentes, nisi
fratres & sorores, consanguinei succedunt de-
functo in linea paterna, & fratres vterini in
linea materna. F linea

linea materna. Quod si verò defunctus post se relinquat fratres vel sorores vtrinque coniunctos, simul etiam fratres vel sorores ab altero tantum parente iunctos, hi cum fratribus vel sororibus vtrinque coniunctis, succedunt in eaduntaxat parte, qua defuncto coniuncti fuerunt, hoc est, si à patre, tunc in paternis: si verò à matre, in maternis.

II. Moritur autem quis intestatus, habens ex altero tantum parente coniunctos fratres, puta consanguineos & simul auunculos, fratres consanguinei succedunt ei in bese à patre: auunculi in trientem à matre in ipsum deuolutum: Sic è cõtra, fratres vterini in trientem, patrui verò, deficientibus consanguineis fratribus, in bese paternum succedunt, sine bonorum cõfusione.

12. Si defunctus neque descendentes neque ascendentes habuerit, nec fratres aut sorores, fratrum & sororum liberi vocantur, qui defuncto in stirpem succedunt, h, e, vt quisque eorum tantam ex hæreditate accipiat portionem, quantam parens eorum adeptus esset, si supervixisset. Post fratrum aut sororum liberos

hæ

hæ personę vocantur, quę proximiorẽ gradum cognationis obtinent, ita vt propinquiore remotiõibus præferantur, & qui sunt eiusdem gradus, omnibus æqualiter competat hæreditas, & in capita succedant.

Intestatorum res, qui sine legitimo hærede vel ex qualibet sanguinis linea coniunctis decesserint, reipublicæ rationibus vindicentur.

I 30

DE TUTELIS.

Titul: III.

DEcedente vxore ante maritum relictis liberis minoribus ex vtroq; parente natis, maritus erit maternorum bonorum & liberorũ tutor, nec opus est alios tutelę præficere. Debet autem pater intra mensem vel alterum post mortem defunctæ coniugis, diuisionem facere omnium bonorum suorum cum liberis, pro ordine & forma in titulo sequente annotata, & facere inuentarium.

I 30

F 2 Si paren-

2. Si parentes defuncti filijs suis impuberibus testamento suo, tutores viros honestos & fide dignos delegauerint, eorum tutela rata permanebit.
3. Tutela autem est triplex, legitima scilicet, quæ à nemine datur, sed à lege secundum agnationis successionem defertur. Altera est testamentaria, quam pater ordinat filio: Tertia verò datina dicitur, quam ex officio iudex dat, si testamentarij & legitimi deficient tutores, vel si consanguinei iudicentur non idonei.
4. Quàm diu testamentaria tutela speratur, legitima cessat, nec redit ad legitimam, nisi testamento datus decesserit.
5. Quod si pupillis à parentibus nullus datus sit tutor in testamento, tunc ad proximiores agnatos tutela defertur, ad eos videlicet, qui in hæreditate post mortem pupillorum successuri erant, atq; tales tutores decreto senatus vel ordinariorum diuisorum constituuntur, absq; aliqua spe mercedis & lucri. Si verò proximiores tutelam negauerint sine causa sufficiente;

sufficiente, tunc quoq; spe futuræ hæreditatis pupillorum priuabuntur: Nam qui sentire vult lucrum, sentiat & onus oportet. Si verò per senatum alij peregrini tutores ordinati fuerint, ijs merces constituatur pro ratione bonorum pupillarum.

Tutores & Curatores excusantur propter 6.
liberos, paupertatē, aduersam valetudinem & magistratus administrationem: hisce ex causis onus tutelæ recusantes, à successione legitima pupillorum non repelluntur.

A tutoribus & curatoribus eadem diligen- 7.
tia exigenda est circa rerum pupillarum administrationem, quam paterfamilias rebus suis ex bona fide præbere debet.

Magistratibus imputatur, si minus idoneus, 8.
aut etiam si tutor omnino datus non sit, sed ita demum, si moniti non dederint.

Non audeat tutor res pupillares aliter 9.
attingere, vel vllam sibi communionem ad eas vendicare, nisi inuentario prius publicè facto, sic secundum morem solitum res ei tradantur: Nam tutor qui repertorium non

fecit, dolo fecisse videtur, nisi necessaria & iustissima causa allegari possit, cur id factum non sit.

IO. Mulieres ad tutelam non admittuntur gerendam, nisi pupillorum legitimæ matres fuerint. Quod si ad secūda vota transierint, à tutela submoueantur, alijs substitutis tutoribus vel curatoribus per senatū, nisi vitricus sit vir honestus & tutelę idoneus. Minores quoq; viginti quinq; annorum ad tutelam non admittuntur. Lege duodecim tabularum prodigo interdicitur bonorū suorum administratio, quod & moribus quidē ab initio introductum est. Masculis igitur pupillis ante vigesimum suæ ætatis annum: at puellis antequam nuptui locatæ fuerint, res & bona eorum extradi non debent, prodigis similiter post contracta conubia, posteaquam comparcere adlueuerint: & tunc quidem tutores data ratione onere tutelæ liberabuntur.

II. Tutoribus permissum est conscripto inventario, accipiendo & exponendo, emendo & vendendo, atq; alijs rationibus vtilitati pupillorum consulere. At bona immobilia, & quæ
vetust-

vetustate interire nequeunt, alienare non debeat sine causis sufficientibus, nec sine voluntate & iussu senatus.

Tutoribus non conceditur pupillorū, quorum curam gerunt, res & bona nec per se neq; 12.
per alios emere, nisi permissu senatus concessū fuerit. Tutoris etiam inter est, vt ante susceptam tutelam, debita si quæ illi apud parentes pupillorum restant, indicet.

Quod si pupillus ætate, metu vel calliditate 13.
tutoris circumuentus fuerit, causa cognita à iudice in integrum restituatur. Nam cum pupillus ex nullo contractu, sine tutoris auctoritate obligari possit (eò quod pupillus nec velle nec nolle in ea ætate creditur) nulla æquitatis ratio patitur, vt in rem suam tutor auctoritatem accomodet, ac cum alterius detrimento & iniuria fiat locupletior.

Nec verò tutoribus permittendum erit, 14.
quod quidam tamen faciunt, vt pupillis bonæ indolis impensas ad institutionem & honesta studia, fidelioris dispensationis & ad magis necessaria tempora, facultates

eorum conseruandi, prætèxtu denegent, interim tamen suum proprium commodum ex alienis opibus quærentes: Quapropter si qua iusta causa suspectus tutor fuerit, debet per magistratum à tutela remoueri, & tutela alijs bonæ fidei viris commendari.

15. Suspectus autem tutor est, qui non ex fide tutelam gerit, licet soluendo sit. Enimvero tutor vel curator, quamuis pauper est, fidelis tamen & diligens, remouendus non est quasi suspectus. Suspectus verò etiam is putatur, qui moribus talis est, vt suspectus sit.

DE DIUISIONE BONORUM inter Parentes & Filios eorum. Titul: IIII.

I.

Vandoquidem maritus & vxor matrimonio in communionem vt corporum, ita omnium rerum conueniant, meritò quoq; optima & æqua cõsuetudine suis facultatibus mutuo cum

cum liberis eorum ad communem vitæ necessitatem fruuntur. Ac vsu receptum est, vt ex vniuersis bonis bes ad maritum, triens ad vxorem pertineat, omni dotis iure cessante.

Si moritur mater relinquens legitimos liberos, pater filiorum intra mensem vel alterum à die obitus suæ coniugis, conuocabit consanguineos vel cognatos suæ defunctæ coniugis, vnâ cum ordinarijs diuisoribus, quorum in præsentia liberis, tam de mobilibus quàm immobilibus bonis, trientem totius hæreditatis, iure & consuetudine in eos à matre deuolutum, extradet. Si verò pater sit vir grauis, & moræ suæ certas habuerit causas, potest illi etiam tertius addi mensis, sine tamen liberorum damno. Quod si intra tertium mensem diuidere cum liberis negligat, à senatu florennis viginti quinque mulctabitur.

Antiqua consuetudine receptum est, vt in diuisione alterutri parentum diuisionem celebranti, arbitrio bonorum virorum ex bonis mobilibus pro facultatum modo, id est, si modica fuerit substantia, minus: si ampla, eò

G

honestius

honestius præcipiendi ius ei permittatur, vulgò donatio prærogatiua vocatur. Si verò legatum intercesserit, cessat donatio præcipua, nisi legato cedere & præcipuam eligere malit.

4. Si pater duas domos habuerit, singularum æstimatio inibitur, & patri alterutrius eligendæ potestas relinquetur, ac pater liberis altera, ratione trientis cedit. Quod si domus illius quam pater retinet, æstimatio bessem excedat, pater residuum liberis pecunia persoluet, ad quod & liberi tenebuntur, si domus plus triente valebit. Si verò vnica tantum domus fuerit, in qua maritus & vxor habitent, in diuisione illa æstimabitur, filijsq; trientis materni nomine pecuniam numerare, domumq; pro se integram reseruare poterit.

5. Moritur maritus filijs & vxore superstibus, mater filiorum intra quatuor septimanas post obitum mariti, conuocabit propinquos defuncti mariti & ordinarios diuisores, quorum in præsentia filijs integrum bessem vniuersæ hæreditatis dabit, neq; quicquam omnino de facultatibus ante diuisionem alienabit.

Si verò

Si verò mater profusionis & alienationis non sit suspecta, & moræ suæ iustas habeat causas, potest illi etiam secundus concedi mensis, intra quem si dividere cum liberis neglexerit, à senatu viginti quinque florenis mulctabitur.

Si tempore diuisionis duæ domus fuerint, 6.
alterutrius electio penes liberos erit, altera matri cedit. Quod si plures fuerint, aut præter domos, alij etiam fundi in hæreditate, puta vineæ, prata, horti & piscinæ, prima semper optio penes liberos erit, secunda verò matris, sic vt è quinque fundis liberis tres, & matri duo cedant, & sic deinceps. Ex agris autem matri triens & liberis bes dabitur, quem ipsi in capita diuident: Idem à patre in trientis cum liberis diuisione obseruabitur, optione tamen illi reseruata.

Quod si vnica fuerit domus, matri 7.
pars eius in habitationem assignabitur perpetuam, siue transeat ad secundas nuptias, siue non, si tamen domus citra danimum diuidi possit, quod senatus cognoscet. Si vero transterit ad secundas nuptias & liberos susceperit,

portio illa domus ad solos liberos ex priorē matrimonio, facta æstimatione redibit, qui vitrico & liberis ex secundis nuptijs, suas portiones persoluent.

8. Si vir, mortua priorē vxore, ex qua liberos habet, alteram duxit, & sine liberis ex ea decesserit, si ædes ita capaces fuerint, mulieri habitatio, dum ad alias nuptias transeat debebitur: Quod si iterum nupserit, aut mortua fuerit, portio illa domus ad liberos prioris matrimonij, pro pecunię solutione redibit, bonorum virorū arbitrata æstimatione facta.

9. Si parentibus defunctis supersit vna domus, simul etiam fundus extra urbem, vt vineæ vel prata, in ciuitatibus iuniori hæredi cedat domus paterna, alteri fundus: In oppidis verò & pagis, domus quidem iuniori tribuetur, fundus autem in æquas partes diuidetur, eo quod inde proueniāt eorum alimēta.

10. Moritur maritus relicta vxore & liberis, qui septimum ætatis annum nondum excesserunt, eo casu in diuisione hæreditatis, hæc ratio in alimentis liberorum matri assignandis obser-

obseruabitur, vt nomine annuæ pōlis florenti septem: bimæ sex: trimæ quinque; quadrimæ quatuor, quinquennalis tres: sexennalis duo & septennalis vnus numeretur. Hæc autem pecunia dabitur ex communi liberorum beſſe: ſi verò contingat vnum eorum vel plures tempore intermedio decedere, pars pecuniarum, quarum dies nondum ceſſit, beſſi cohæredum accreſcet.

In hæreditatis diuiſione paternæ ædes iuniori filio, filijs non extantibus, iuniori filix ab eodem patre progenitis attribuuntur, ita vt electio vtrobiq; penes iuniorẽ ſit, atq; ille qui ædes paternas retinebit, reliquis cohæredibus portiones illorum iuxta eſtimationem ſoluat: Sin verò hæres iunior ædes redimere tempore diuiſionis noluerit, vel ex inopia non potuerit, ætate proximus redimendi poteſtatem habebit, ita vt maſculi ſemper fœmellis præferantur. Si verò ille mortem obierit, aut ante legitimam ætatem, aut nondum matrimonio contracto, frater proximus ab eo, ſecundum gradus prærogatiuam, ad poſſeſſionem do-

mus admittetur, reliquis coheredibus & matrī portionibus eorū iuxta estimationem pro temporis ratione faciendam, exolutis, neq; illi obstabit, quod antea portionis suæ legitimæ pecuniam percepit. Quod si autē appareat eorū heredem aliquem, in præiudicium reliquorū circa redemptionem dolum, occulta quadam collusionē commisisse, id irritum habeatur.

12. Si quid tempore diuisionis per aliquem fraude, dolo & scienter retentum, amotum & occultatum, & tandem in lucem reuelatum fuerit, ille qui rem diuidendam fraude auertit, sua portione penitus priuabitur, quæ cæteris accrescet, excepta sexta parte diuisoribus ordinarijs cedente.

13. Si mater è viuis excesserit, quoad liberī matrimonio se copulauerint, trientis proprietatis ad liberos, vsusfructus ad patrem spectat, ita tamen vt ex vsusfructu necessarias in eundem structuras & impensas, faciat & conferuet. Mortuo vero patre, matri vsusfructus befsis filiorum non acquiritur, sed cum proprietate consolidatur.

Parentibus defunctis, si liberi hæreditatem 14.
 diuidere voluerint, rerum earum quas qui-
 dam hæredum ex communi ad nuptias, ve-
 stes, studia & similia adsumpserunt, vel dete-
 riores reddiderunt, ratio habenda est, eius-
 demq; rei cæteris indemnitas præstanda est,
 nisi parentes in testamento de ijs aliquid ca-
 uerint.

Quæ autem pater filio studiorum causa per 15.
 egrè agenti subministravit, si non credendi
 animo pater misisse fuerit comprobatus, sed
 pietate debita ductus, in rationem portionis,
 quæ ex defuncti bonis ad eundem filium per-
 tinuit, computari æquitas non patitur.

Maioribus etiam, per fraudem vel dolum 16.
 vel perperam sine iudicio factis diuisionibus,
 intra vnus anni iut gri spacium subueniri
 solet: Quia in bonæ fidei iudicijs, quod in-
 æqualiter factum esse constiterit, in melius
 reformabitur.

Vbi inter duos hæreditas diuidenda est, 17.
 senior diuidat, iuniori vero eligendi ius com-
 petat.

§I. LIBER SECVNDVS.
DE TESTAMENTIS.
Titulus V.

1. Niuersæ personæ mentis com-
potes testamentum facere pos-
sunt quocunq; tempore volue-
rint, dummodo legitimos sæ-
ætatis annos habeant, nempe masculi deci-
mum quartum, fœminæ duodecimum annum
completum, ita tamen vt legitima portio pa-
tri, matri, & descendentes, adeoq; ijs, qui-
bus de in officioso agere licet, relinquatur.

2. Muti, surdi, furiosi, & ex morbo mente
capti & impuberes, testamentum facere non
possunt.

3. In eo qui testatur, eius temporis quo testa-
mentum facit, integritas mentis non corporis
sanitas exigenda est.

4. Quilibet testamentum facere volens, debet
id facere in præsentia duorum aut trium te-
stium virorum, per testatorem vno & eodem
tempore simul ad id vocatorum, vel citam si
non

non vocati casu interuenerint, & tamen præ-
 sentes per testatorem postea ad id rogati sunt.
 Et si tale testamentum per illas personas fu-
 erit recognitum, siue sit in scriptis, siue non,
 robur habebit, nisi per testatorem fuerit re-
 uocatum: Quilibet enim dum in uivis est, &
 mentis suæ bene compos, potestatem habet
 priorem sui testamenti sententiam per poste-
 riorem corrigere & immutare: Quoniam ho-
 minis voluntas ambulatoria est vsq; ad supre-
 mum vitæ exitum. Nemo etiam eam sibi le-
 gem potest dicere, vt à priore testamento ei
 recedere non liceat.

Testes autem in testamentis adhiberi pos-
 sunt hi, qui sui sunt iuris, quiuè testamenti
 faciendi ius habent: Sed neq; hæres scriptus,
 neq; is qui in potestate testatoris est, neq; pa-
 ter eius, qui eum habet in potestate, neq; fra-
 tres testes adhiberi possunt in testamentis. Sed
 neq; mulier, neq; impubes, neq; furiosus, neq;
 mutus, neq; surdus, neq; is cui bonis interdi-
 ctum est, neq; ij quos leges improbos intesta-
 bilesq; esse iubent, admittuntur. Pater autem

cum filio, item duo fratres in eodem testamento alieno, simul esse possunt testes. Quia nihil nocet ex vna domo plures testes alieno negotio adhiberi.

6. Legatarijs & alijs personis eis coniunctis, testimonium non negatur: Tempore pestis sufficiunt in testamento duo testes siue masculi siue fœminæ, siue etiam sint domestici siue rogati adueniunt, siue fortuito.
7. Si quis aliquem ad testamentum faciendum coëgerit, vel dolo malo testamentum facere aut mutare prohibuerit, vel effecerit vt testes non veniant, & per hoc deficiat facultas testamenti faciendi, ei denegandæ sunt omnes actiones ad eundæ hæreditatis, à defuncto in eum deuolutæ, alijsq; gradu proximis hæreditibus locus erit.
8. Quod si mulier antea marito offensa, non per vim, neq; per dolum, sed comitate mariti placata offensam remittens, illi testamento aliquid legauerit, ratum habebitur: sic & è contra.
9. Parentes liberos vel nepotes in testamentis suis

suis hæredes scribere, atq; illis legitimam bo-
 norum sacrum portionem relinquere cogun-
 tur, nempe duas partes totius hæreditatis, de
 reliqua tertia parte liberam habeant potesta-
 tem in testamento disponendi: Mater quoq;
 potest ex suo triente tertiam partem legare cui
 voluerit, reliquis duabus partibus pro legi-
 tima descendantibus relictis. Non enim licet
 parenti aliquem ex liberis exhæredare vel
 præterire, nisi is probetur ingratus, & ingra-
 titudinis causam nominatim inserat testa-
 mento.

Si defunctus descendentes non habuerit, ^{10.}
 sed ascendentes, non potest in testamento suo
 illos præterire, sed cogetur illis legitimam
 bonorum suorum portionem relinquere, hoc
 est, duas omnium bonorum partes.

Omnibus tam parentibus quàm liberis;
 ac etiam fratribus & sororibus de inofficio- ^{11.}
 so agere liceat: Cognati vero qui sunt vltra
 fratrem, obtinendi spem non habebunt.

Si quis alijs suis agnatis & cognatis, ^{12.}

Hæc vel

vel etiam extraneis personis, vel etiam vxori suæ in testamento suo aliquid legare voluerit, licebit sub conditionibus institutionis vel substitutionis, pro libera sua voluntate, nullius contradictione obstante. Qui autem potest inuitis alienare, multò magis & ignorantibus & absentibus.

13. Vir & vxor, nullis existentibus liberis, sed neq; ascendentibus, neq; fratribus vel sororibus, possunt res & bona sua ex libera voluntate coram iudicio, vel alijs honestis & fidedignis testibus, inuicem causa mortis donare, vt superstes lucretur bona defuncti. Si verò postea liberi illis nascentur, talis donatio robur non habebit.

14. Omnibus quorum interest petentibus, iudex inspiciendi describendiq; tabulas testamenti, potestatem faciat.

15. Si liberis aliquid minus legitima portione relictum sit, hoc boni viri arbitratu compensetur, nec occasione minoris quantitatis testamentum rescindatur. Cum in testamento ambigue aut etiam perperam aliquid scriptum reperie-

reperietur, benigne & secundum id, quod testatorem voluisse credibile est, iudex interpretabitur.

Si quid solutum sit ex testamento, quod 15.
postea falsum & inofficiosum vel ruptum apparuerit, repetetur.

Potest etiam aliquis ultimam suam voluntatem 16.
in charta conscribere manu sua vel alterius, cum subscriptione tamen sua, si scribere norit: Illam autem complicabit, ne mens testatoris ante tempus patefiat, & illi qui ex testamento emolumentum sperant frustrati, ad odium concitentur, vel hi qui hæredes instituti, vel legata percepturi sunt metuant, ne testator sententiam suam mutet, vitæq; testatoris ob id insidientur: Aduocatis deinde testibus profitebitur, in ista charta complicata, ultimam suam voluntatem contineri, cui testes nomina sua adscribant, sigillisq; suis obfignabunt, anno, die & loco nomineq; testatoris annotatis: Si scribere non nouerint, tantum sigillis suis obfignent, quod tamen sine præiudicio & subscribentis & signantis fiet.

57. LIBER SECVNDVS.
DE REBUS LEGATIS.
Titulus VI.

I. Legatum est donatio testamento relicta, qua testator ex eo quod vniuersum hæredis foret, alicui quid collatum velit. Legata non debentur, nisi deducto ære alieno hæreditatis vires ad id sufficiant.

2. Si quis hæredes habens in ascendente vel descendente linea vel collateralis, quibus de inofficiosa agere licet, bona immobilia testamento cuiquam legauerit, hæres pro pecunia redimere potest: Bona vero mobilia, quilibet pro suo arbitrio legare potest, quatenus illi per leges licet. Quod si vero testator immobilia habuerit suis seruicijs vel industria, vel matrimonio acquisita, de ijs, si hæredes descendentes vel ascendentes, vel fratres & sorores non habuerit, liberam disponendi potestatem habeat, non obstante vlla suorum consanguineorum contradictione.

Si quis

Si quis vltra vires hæreditatis legauerit, 3.
 ipso mortuo quidem legatum non extinguitur, sed hoc tantummodo præstatur quod inuenitur. Si pecunia legata in bonis legantis non extet, soluendo tamen sit hæreditas, hæres pecuniam legatam dare compellitur siue de suo, siue ex venditione rerum hæreditariarum, siue vndecunq; tandem voluerit.

Debitoribus etiam ea quæ debent legantur, 4.
 vel etiam si debitorem remanere vult, diem solutionis præstandæ ex suo arbitrio testator prorogare potest.

Si rei proprietates legata sit, cuius vsufructum testator dum vixit retinuit, mortuo testatore legato non reuocato, legatarius rei proprietatem cum vsufructu obtinebit. Moritur legatarius, res legata ad hæredes ipsius transibit, si testator non reuocauerit, 5.

Si res legata sine facto hæredis perierit, legatario decedit: Si vero hæres in tradendo legato moram fecerit, periculum rei legatæ ad 6.

59. LIBER SECUNDVS.

ipsum spectabit. Nulla autem intelligitur ibi fieri mora, vbi nulla petitio est.

7. Ad pios vsus & reipublicæ legata, omnium primo præstari debent. Legata ad res pias in alium vsus quàm testator voluit, conuerti non debent.

FINIT LIBER
SECUNDVS.

LIBER

LIBER TERTIVS.

DE MUTTVO ET

*Commodato & Solutionibus.**Titul: I.*

Vandoquidem mutuum consi- 1.
 stit in ijs rebus, quæ pondere,
 numero & mensura consistunt:
 & commodatum, quod numero
 & specie eadem redditur: Ideo qui mutuum
 accepit soluere debet ad tempus illud, de quo
 inter eos conuenit, aut si dies solutioni præ-
 stituta non fuerit, soluere tenebitur quando
 res mutuo data repetitur.

Accusatur quis coram iudicio de debito 2.
 confesso, siue actor ciuis sit siue peregrinus,
 si debitum ex rebus creditis sit contractum,
 iudex præfigere debet sex septimanas ad sol-
 uendum: Quod si verò parata pecunia debi-
 tori sit mutuo data, vel is in contractu præ-
 sente pecunia se soluturum receperit, nullo
 solutioni constituto termino nec die, & cre-
 ditorem

ditorem frustraerit, huic iudex triduum ad soluendum præfiget.

3. Sancimus nemini licere aduersus sua pacta venire & contrahentes decipere; Nam de iure pacta conuenta, quæ nec contra leges, neq; dolo malo inita sunt, omnimode obseruanda sunt: Siquidem iure constitutum est, quod quilibet beneficio pro se inducto possit renuciare, ideoq; iuri conuenit, vt iudices ex præscripto obligationum cuiusq; debitoris ius dicant, exceptis tamen illegitimis vsuris & stipulationibus duplex, quæ in contractibus & stipulationibus nulla ratione admitti debent.

4. In bonæ fidei contractibus id quod interest ex mora debetur. Porro quod interest, non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentium infligitur. Qui iudicium accipere paratus est, solutioni moram fecisse non videtur, si iuste & sine dolo malo ad iudicium prouocauit. Neq; is in mora est, à quo pecunia propter exceptionem peti non potest.

5. Bene constitutum est, ne filij super res & bona

Bona parentum viuentium, spe futuræ hæreditatis aliquod æs alienum contrahant, sin autem id fieret, robur non haberet. Ei qui filiofamilias mutuam pecuniam inuito patre dedit, etiam post mortem parentis eius cuius in potestate fuit, actio petitioq; negatur: Sin autem studiorum causa absenti dederit, vel pater ratum habuerit, repetere potest.

Vniuersa principum rescripta, quæ in debitorum dilationem impetrantur, non aliter valeant, nisi princeps ab ordinario debitoris magistratu doceatur, cum iustam impetrandæ dilationis causam habere. 6.

Si quis alteri supellectilem aut rem argenteam, vestem, equum aut aliud aliquid (quod mobile bonum vocamus, & quo frui quis potest) commodato dederit, ille qui fruendam accepit, ita fruatur, quemadmodum inter eos conuenit, & post usum restituat, in eaq; custodienda eam diligentiam adhibeat, quam suis adhibiturus esset: Si verò præter summam diligentiam & culpam, casu res deterior fuerit reddita, non I 2 tenebitur,

63. LIBER TERTIVS.
tenebitur, nisi peculiariter de indemnitate inter eos conuenit, tunc placitum conuentionis compleri debet. Prætextu debiti, restitutio commodati non probabiliter recufatur.

DE PIGNORIBUS.

Titul: II.

1.

EM suam pignori dans, potest redimere iuxta tempus & modum constitutum in oppignoratione.

2.

Si res pignori data apud creditorem sine vlla sua culpa, dolo & negligentia deterior facta, vel incendio consumpta fuerit, aut casu perierit, amissio pignoris non liberat debitorem, nec creditor à petitione debiti submouetur. Etiam id quod pignori obligatū est, à creditore pignori obstringi potest.

3.

Debitori permissum est rem suam pignoratam aut obligatam, vbicunq; inuenerit repetere, soluta prius pecunia, qua alter obligauit aut oppignorauit.

Si quis

Si quis chirographum à suo debitore habet, & alter hypothecam expressam, huius potior erit conditio quàm alterius creditoris chirographarij, etiamsi prius crediderit. Illius causa etiam potior erit, qui debitorem in iudicio exhibuerit, debitumq; in præsentia illius pecierit, quàm alterius qui licentia iudicis impetrata, debitoris bona impetrauit. *arestavit.* 4.

Si conuenerit de distrahendo pignore (sue ab initio sue postea) non tantum venditio valet, verum incipit etiam emptor dominium habere: Vbi verò conuenit ne distraheretur, aut si creditor simpliciter sibi pignus depositum accepit, non licet distrahere, nisi debitori ter fuerit denunciatum, vel coràm iudicio debitorem conuenerit vt satisfaciat, & cessauerit debitor redimere pignus, venditio libera est creditori. 5.

Si minus in pignore, plus in debito inueniatur, in hoc quod noscitur abundare, sit creditori omnis ratio integra: Sin autem minus in debito, amplius in pignore fuerit, tunc in hoc quod debitum excedit, debitori omnia iura integra seruabuntur. I 3 In 6.

7. In pignoribus distrahendis hic ordo seruatur, vt termino solutionis lapso, creditor a iudice petat debitorem ad terminum competentem citari, quò vel pignus luat, vel distractionem admittat. Iudex si cognouerit debitorem nullam sufficientem causam producere, quare sua pignora non redimat, creditori potestatem distrahendi pignora dabit, quo facto, pignora per tres hebdomadas in publico foro venum exponuntur, atq; maius precium offerenti, venduntur. Quod si res immobiles fuerint, tribus diebus dominicis subsequentibus publicè proclamabuntur, vt supra in titulo duodecimo libri primi, de executione rei iudicatæ, habetur.
8. Si quis operas conduxerit, & mercedem non soluerit, iudex aditus ad soluendum locatori, tridui spacium dabit; Si verò paratam aliquam rem quis in diem emerit, sex hebdomadarum dilatio emptori conceditur.
9. Diuersis temporibus eadem re duobus iure pignoris obligata, cum qui prior data pecunia pignus accepit, priorem haberi certi ac manifesti

festi iuris est, neq; secundum creditorem facultatem distrahendi huius pignoris aliter consequi posse æquum est, nisi priori creditori prius debita fuerit soluta quantitas.

Respublica creditrix, omnibus chirographarijs creditoribus præfertur. Nam certum est eius, qui cum fisco contrahit, bona veluti pignoris titulo obligari, quamuis specialiter id non exprimatur. 10.

Denunciatio debitoris facta creditori vel etiã emptoribus de, nõ distrahenda vel emenda re sibi pignori obligata, ita demum efficax est, si vniuersum debitum offerat creditori: Nam si vel modicum sorti decedat, distractio rei obligatæ non potest impediri. 11.

Qui dolo vel culpa rem pignore acceptam deteriorem fecerit, pigneratitia actione tenebitur, vt talem restituat, qualis fureit tempore obligationis: Quicquid autem commodi siue incommodi fortuito pignori accessit, id ad debitorem pertinebit. 12.

DE FURE CREDITO-
rum & Debitorum. Titul:

III.

1.

I creditor sine iudicis auctori-
tate res debitoris occupet, de vi
priuata tenetur. Creditores igitur
si aduersus suos debitores
agant, per iudicem id quod sibi
debere putant, reposcere debent: alioquin si
in rem debitoris sui intrauerint, aut aliquid
acceperint nullo id concedente, arbitrio iudi-
cis mulctabuntur. Optimum igitur est, vt si
quas putant se habere petitiones, actionibus
experiantur.

2.

Quæ fraudandorum creditorum gratia ali-
enata sunt, in pristinum statum restituantur:
Non autem fraudantur creditores, cum quid
non acquiritur, sed cum quid de bonis im-
minuitur.

3.

Instrumentorum amissio, si manifestis pro-
bationibus debitores tuos debere tibi appa-
ruerit, nihil oberit.

Cum

Cum eo qui creditoribus suis bonis celsit, si postea aliquid, quod idoneum emolumentū habet, ex integro in id quod facere potest, creditores experiuntur: Nam qui bonis cesserunt, nisi solum creditores receperint, non liberantur.

4. *acquisiverit.*

Si qui sine deliberatione adeant hæreditatem, vel sese immisceant, omnimode ab ipsis inuentarium in tabellariorum præsentia conficiatur super his rebus, quas defunctus mortis tempore habebat, & sic hæreditatem sine periculo habeant, vt in tantum hæreditarijs creditoribus teneantur, in quantum res substantiæ ad eos deuolutæ valeant, & eis satisfaciant, qui primi temporum prærogatiua veniunt creditores, & si nihil reliquum est, posteriores venientes repellantur, & nihil ex substantia sua penitus hæredes amittant: ne dum lucrum facere sperant, in damnum incidant. Qui verò postquam adierint vel sese immiscuerint, & inuentarium facere intra certum tempus (triginta scilicet dierum) neglexerint: Item qui post petitam deliberationem,

K

vel pro

vel pro hærede gesserint, aut non recusauerint hæreditatem, omnibus in solidum hæreditarijs oneribus teneantur.

6. Si cuiuscunq; modi actiones, ad potentiorum fuerint delatę personas, debiti creditores iactura mulctentur. Nominis autem venditio & ignorante & inuito eo, aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet.
7. Debitor qui solutam pecuniam adfirmat, eius rei probationem præstare debet. Nemo ex ijs qui negant se debere, prohibetur etiam alia defensione vti, nisi lex impediat.
8. Vnusquisq; creditorem suum eundemq; debitorem petentem submouet, si paratus est compensare: at si quis compensare potens soluerit, condicere poterit, quasi indebito soluto. Compensatio autem ideo necessaria est, quia interest vnus cuiusq; potius non soluere, quam solutum repetere. Compensationes ex omnibus actionibus ipso iure fieri sancimus, excepta actione depositi: Possessionem enim alienam perperam occupantibus, compensatio non datur.

Non

Non est nouum, eum à quo petitur pecunia, 9.
 implorare rationem creditoris, vt fides veri
 constare possit. Errorem calculi, siue ex vno
 contractu, siue ex pluribus si emerferit, veri-
 tati non adferre præiudicium sæpe constitu-
 tum est: vnde rationes etiam sæpe computa-
 tas, denuo retractari posse (si res iudicatę non
 sunt, vel transactio non interuenit) explorati
 iuris est.

Debitorem, si soluendo non fuerit, nec à 10.
 creditore vltiorem dilationem impetrare
 potuerit, aditus iudex ad triduum vsq; publicę
 custodię demandabit, eo exacto, creditori tra-
 det, qui illum ad instar familię suę alet, la-
 boriq; domestico per annum compedibus vin-
 ctū adhibebit, in singulos dies denarios quinq;
 in solutionem debiti computaturus: Anno
 verò elapso debitor nexu dimissus, fide data
 spondebit, se quod ex operis in posterum ac-
 quirere poterit, creditori in solutum datu-
 rum, nec interea quoquã fugiturum. Donec
 autem creditori huic satisfecerit, nullus ex
 alijs creditoribus eum aresto subijciet.

DE LOCATO ET CONDUCTO.

Titul: IIII.

1. VI habitationem vel ædes alicui pro certa pensione, ad certum tempus locauerit, equè atq; conductor, omnia secundum legem conductionis facere tenetur. Locator autem prospiciet conductori vt commode habitet: Si verò conductor sua opera aliquid necessario vel vtiliter ædificauerit, vel restituerit conscio locatore, ex ipsa pensione recipiet.
2. Conductor completo tempore pactam pensionem locatori soluet, cauebitq; ne ædes conductas deteriores faciat vel fieri paciatur: Nam si plures in ædes conductas receperit, per quos aliquid damni detur, illorum culpam præstare tenebitur. Mortuo conductore intra tempora conductionis, hæres eius eodem iure in conductione succedit.
3. Si quis fundum vel ædes alicui locatas vendat, curet apud emptorem, vt conductor eadem

eadem pactione fruatur & habitet, alioqui
 aget cum eo ex conducto, aut pensionem pe-
 tentem exceptione doli submouebit. Si verò
 locator paratus sit aliam habitationem non
 minus commodam præstare, æquissimum est
 absolui locatorem. Qui contra legem condu-
 ctionis fundum vel ædes, ante tempus sine iu-
 sta & probabili causa deseruerit, ex conducto
 ad soluendam totius temporis pensionem,
 conueniri potest.

Nemo prohibetur rem quàm conduxit, 4.
 alij locare, si nihil aliud conuenit.

Opifices, vtputa fullo, sarcinator & reli- 5.
 qui, si quid faciendum locauerint, ac ex insci-
 tia deterius reddiderint, vel negligentia aut
 culpa sua perdiderint, ex locato soluere tene-
 buntur. Nautæ, vectores, stabularij quod
 cuiusq; saluum fore receperint, nisi restituant,
 in eos iudicium dabitur. Si verò res locata
 per ignem, ædium ruinam, vim hostilem, im-
 petum æquarum, aut per alium casum, cui re-
 sisti non potest destructur, conductor non
 tenetur.

6. Qui mercedem accepit pro custodia alicuius rei, is eius periculum propter mercedem præstat, sed de damno ab alio dato, agi cum eo non potest.
7. Qui operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non steterit, quò minus operas præstaret. In operis duobus simul locatis, conuenit priori conductori ante satisfieri.
8. Si agricola errore vicinum agrum arauerit, vel etiam consecuerit, agri dominus æquiualente semine & aratri mercede, sementem agri sui redimet: Si verò mota actione, vel domino prohibente consecuerit, semina cum labore perdit.

DE DEPOSITO.

Titul: V.

I.

N causa depositi compensatio-
ni locus non est, sed res ipsa
reddenda est. Si igitur pecunia,
vestes,

vestes, vel alix aliquæ res, apud aliquem depositæ fuerint, diligenter custodire, atq; deponenti cum repetuerit, reddere ipse vel hæredes sui tenentur. Si peculiari conuentione res deponitur, rata debet teneri conuentionio: contractus enim legem ex conuentione accipiunt.

Si res deposita non reddita fuerit cum à deponente peteretur, si quid damni postea deposito acciderit, depositarius restituet. Res deposita, si per iudicem eius loci, sine dolo & culpa depositarij, arrestata & detenta fuerit, non est restituenda deponenti, nisi iudicis permissu. 2.

Si res deposita, culpa & negligentia depositarij amissa fuerit, iudicio depositi tenetur. Quod si res deposita sine dolo & culpa eius amissa sit, nō tenebitur: Nam fortuitos casus, vt sunt tumultus, incendium, ruinæ, rapinæ, furta, nemo præstat, 3.

Si duo inuicem aliquid deposuerint; cum alter suum repetit, reddendum est, neq; pignoris loco retinendum, ac ille qui prior coram iudicio egerit, potior erit iure. 4.

Si duo eandem rem coniunctim deposuerint, 5.

non debet vni restitui: si verò sic deposuerint, vt vel vnus auferat totum, reddi debet. Quod si verò sic inter eos conuentum est, vt si ambo non venirent, alteri vna pars detur, conuentioni standum est. Si apud duos deposita sit res, aduersus vnumquenq; eorum in solidum agi poterit, nec liberatur alter si cum altero agatur. Non enim electione sed solutione liberantur.

6. Qui rem depositam inuito domino, sciens prudensuè in vsus suos conuerterit, etiam furti delicto obnoxius fit. Si sacculum vel argentum signatum deposuero, & is penes quem depositum fuit, me inuito contrectauerit, & depositi & furti actio mihi in eum competit.
7. In sequestro depositum est, quod à pluribus in solidum, certa conditione custodiendum reddendumuè traditur.

DE EMPTIONE ET

Venditione & rerum præscriptione.

Titul: VI.

Emptio

Emptio & venditio sicut consensu
 1. contractitur, ita contrario
 veriusque partis consensu resolu-
 tur, antequam res fuerit tradi-
 ta, vel precium solutum.

Venditione perfecta, omne commodum &
 2. incommodum, quod rei venditæ contingit,
 ad emptorem pertinet, tametsi ea res adhuc
 in custodia venditoris remaneat. Quicquid
 enim sine culpa & dolo venditoris accidit, in
 eo venditor securus est, nisi custodiam rei ad
 traditionem usque suo periculo susceperit,
 nam tunc ad venditoris periculum casus rei
 pertinet.

Quod in diem addicitur, licet venditori
 3. meliore allata conditione, addicere posteriori,
 nisi prior paratus sit plura adijcere: Necessè
 autem habebit venditor, meliore conditione
 allata, priorem certiozem facere emptorem,
 vt quod alius adijcit, ipse quoque adijciat.

Si post contractam venditionem, arrarum
 4. nomine etiam vnus tantum denarius fuerit
 datus, qui vtrunque contrahentem ad standum

contractui obligat, tunc quemadmodum venditor rem præstare, sic è contra emptor, etiam si pœniteat, rem emptam accipere, & residuum præcij persolvere cogitur: æquitas enim postulat, vt quo iure venditor, eo & emptor ligetur. Precium autem constitui oportet, nana sine constituto precio venditio nulla est.

5. Si quis res immobiles, videlicet ædes, alodium, vineam, hortum, agrum, pratium vel piscinam diuendere constituerit, primum vicinis denunciet, deinde tribus diebus dominicis proxime subsequenibus in foro publico, vel ante fores templi, proclamari curet, & tunc qui prior emerit, retinebit; verum fratres, consanguinei, cometanei & vicini præferuntur peregrinis.

6. Si cuius habuerit fundum venalem in alio territorio, venditio eius in eo loco publicabitur, & illius loci incolæ, præferantur omnibus propinquis venditoris, exceptis parentibus & liberis.

7. Venditio fundi alicuius legitimam semper requirit filiorum aut filiarum vel fratrum, ad quos

ad quos successio defuncti spectare videtur, admonitionem, si intra huius regni limites esse dinoscantur. Itidem si ager diuenditur cometanei similiter legitime admonendi sunt.

Cum itaq; emptor & venditor de precio conuenerint, venditor honestis viris simul & vicinis conuocatis, ijs presentibus omne ius dominij emptori resignabit, ac intercedente consueta solennitate symposij, in possessionem fundi immittet. Porro si quispiam sit, qui iuris aliquid ad illum fundum se habere credat, & presentis sit, is tempore immisionis seu statutionis per publicum famulum contradictionem facere, ac tandem ad decimum quintum diem coram iudicio rationem contradictionis sue assignare tenebitur. Contradictore autem non existente, emptor dominium fundorum illorum plene consequetur: si vero absens esset, neq; nouisset venalem esse, ius suum intra annum persequi poterit.

9. Si res mobilis infcijs consanguineis clam vendita sit, qui proximi sunt ad tertium gradum vsq, si redimere voluerint, eius ius & potestatem habeant.
10. Nemo ab exteris vel alijs peregrinis hominibus, potissimum volachis, equos vel boues, verueces & porcos in pagis, præterquàm in ciuitatibus vel oppidis tempore nundinarum emit, ne tandem emptor tanquàm furtiuæ rei damnum paciatur: Et si res venundata furtiua vel vi ablata fuerit, regressum habet emptor ad venditorem, vt consequatur quanti sua interest.
11. Equum vel bouem furtiuum, vel vi à suo domino ablatum, si quis emit in nundinis anniuersarijs vel foris hebdomadalibus, atq, ille tandem vindicatur, emptor non tenetur suum euictorem statuere, sed sufficit si probauerit, se intercedente consueta symposij sollemnitate emisse. Si quis equum vendit, de vicijs & morbis latentibus cauebit in diem vsq, tertiu.
12. Si quis fundum alteri vendiderit, tenetur de euictione vsq, ad annum & diem inter præsentates:

entes: Si verò ille qui impetiturus esset, ab hoc regno abesset, aut alia iusta impedimenta obstarent, quò minus ius suum intra tempus supra declaratum, prosequi posset, & reuersus sublatiue impedimentis, intra annum & diem emptori litem mouere cœperit, emptor venditori secundum iuris ordinem id denunciare, & venditor emptorẽ euincere tenebitur.

Qui prædium alienum vel commune cum alijs dittraxerit, venditio reuocari potest. Cæterum qui bona fide, ab eo qui dominus non est, cum crederet cum dominum esse, prædium emerit, ac per iustam temporis præscriptionem possederit, à possessione remouendus non est, & is cui commune fuit prædium, plus sua parte non obtinebit, ne rerum dominia sint in incertò. 13.

Si duo coram iudicio contendunt, quorum alter ius sibi ad rem competere dicat, alter verò præscriptionem opponat, hic prior est audiendus, non obstante quæstione, vter eorum actor vel reus sit. 14.

Qui rem immobilem iusto titulo, puta em-

L 3 ptionis, 15.

ptionis, donationis vel successionis, siue per se seu per antecessores suos, per continuos duodecim annos, sine aliqua legitima interpellatione possederit, de possessione rei vel dominio nequaquam est amouendus.

16. Neq; furtiæ, nec vi possessæ, neq; mutuatæ, commodatæ, depositæ, legatæ res, neq; etiam tutelæ actiones, nec finium regundorum villo modo præscribi possunt. Neq; loca sacra, neq; publica à quoquam perperam occupata, vendita, alienata, longo tempore præscribuntur, sed corpori suo, à quo sunt auulsa, restituentur, ita vt nec precium quidem iniquis comparatoribus reposcere liceat.

17. Non est incognitum, id temporis quod in minore ætate transmissum est, longi temporis præscriptioni non computari, ea enim tunc currere incipit, quando ad maiorem ætatem dominus rei peruenerit. Ad maiorem autem ætatem peruenisse existimatur, cum tutela exit, quod anno ætatis suæ vigesimo fit, tunc si intra huius regni limites fuerit, intra vnus anni & diei reuolutionem: si verò in externis

regio-

regionibus, & fundum venditum ignorauerit, intra duodecim annorum decursum, ius suum prosequatur.

Omnis permutatio in qua species similis pro simili traditur, si nec fraude, nec dolo facta fuerit, robur habebit, consanguineorum aut aliorum quorumcunq; contradictione non obstante. 18.

DE FIDEIUSSORIBUS.

Titul: VII.

I quis purè fideiussit pro alio, semper obligatur, si verò in diem vel sub conditione, ijs stabitur. 1.

Creditori conceditur electio conueniendi primo loco vel debitorem principalem omisis fideiussoribus, vel fideiussores omisso principali, neq; per hanc electionem excluditur à regressu ad alterutram partium, nisi ei plene satisfactum fuerit. Non enim electione, sed in solidum solutione liberantur debitores & fideiussores. 2.

3. Si plures interuenerint fideiussores pro vno debito, singuli in solidum tenentur. Si itaq; alter eorum iure coactus in solidum creditori satisfecerit, actio ei aduersus debitorem principalem vel eius hæredes competit, à quibus si satisfieri ei non poterit, ad alios confideiussos reuerti licet, donec in solidum quæ persoluit consequatur.
4. Si medio tempore fideiussores, rei familiaris insignem iacturam fecerint, & ad extremam inopiam redacti fuerint, causa cognita denuo debitor cauebit: Possessores autem rerum immobilium cauere non coguntur.
5. Si quis pro condemnato fideiusserit, & condemnatus decesserit, recte nihilominus cum fideiussore eius agetur; fideiussor autem non tantum ipse obligatur, sed etiam hæredem relinquit obligatum.

DE RECEPTIS ARBITRIS & TRANSACTIONIBUS. Titul:
VIII.

Si qui

I qui in arbitros compromittunt, & quod illi decreuerint, se obseruatuos obligauerint, parere atq; arbitrati illorum stare coguntur. Si verò pœna adiecta est, vt is qui parere nolit pœnam solueret, arbitrium tollitur soluta pœna. 1.

Non autem quilibet statuere arbitri poterunt, nec in qualibet re, nisi de qua compromissum & quatenus compromissum est. Compromissum verò ad similitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet. Bona fides autem exigit, vt arbitrium tale præstetur, quale viro bono conuenit: Itaq; si cuius arbitrium ita prauum est, vt manifesta iniquitas eius appareat, corrigi potest per iudicium bonæ fidei. 2.

Cum in duos arbitros compromittitur, si non consentiant, tertia persona certa est eligenda, cuius authoritati pareatur. 3.

Qui transigit, quasi de re dubia & incerta neq; finita transigit. Quamuis cum qui pactus est statim 4.

M

est statim

I quadrupes contra naturam commota, feritate pauperiem fecerit, aut dandum erit animal à domino quod nocuit, aut æstimatione noxiæ offerenda, nisi si culpa domini vel alterius cuiuspiam damnum datum fuerit, eo casu in factum actione tenebitur.

Si quis feram bestiam, utpotè leonem, ursū, ceruum, lupum, vulpem, simiam & simile quiddam habuerit, per quas damnum datum nocitumque fuerit, dominus quantum bonum & æquum iudici visum fuerit, condemnatur. Quod si homo occisus fuerit, dominus homagium siue æstimationem hominis mortui solvere tenebitur.

Qui quadrupedem vel pecudem alienam leserit, quanti arbitrato bonorum virorum æstimabitur, soluet. Si verò contra ferocientem quadrupedem quis se defendere coactus fuerit, nihil tenebitur: Nam aduersus periculum naturalis ratio permittit se defendere: Ideò qui, cum aliter tueri se non possent, damnum dederint, innoxij sunt.

4. Cessat hæc actio noxiæ contra dominum; ubi instigatu alterius fera damnum dedit: Et generaliter toties hæc actio locum habet, quociens contra naturam fera mota pauperiem dedit. Nam qui iniuriæ occasionem præstat, ipse damnum dedisse videtur.
5. Si quis alteri damnum fecerit, quiducè vserit, fregerit, ruperit iniuria, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum æs domino tenebitur: Iniuriã autem hic accipimus pro damno culpa dato, etiam ab eo qui nocere noluit. Ideò furiosus, cum mentis suæ non sit, & infans, hac actione non tenebuntur.
6. Ideò si in eum locum, ubi vulgò iter fit, deiectum vel effusum quid erit, quantum ex ea re in corpore alicuius vel vestibus, vel alia re, damnum datum factumucè fuerit, tanti condemnabitur. Si eo ictu homo perijisse dicetur sine dolo deijcientis vel effudentis, homagium mortui præstabitur: Si verò hominis corpus ex eo ictu læsum vulneratumq; fuerit, mercedes medicis præstitas, cæteraq; impendia, quæ facta sunt in curationem, præterea & operas quibus

quibus caruit, læso compensabit. Quod si nullam erit iter, dolus duntaxat præstatur, si immisit in eum, quem viderit transeuntem. Nam culpa ab eo exigenda non est, cum diuinare non potuerit, an per eum locum aliquis transiturus fuerit.

Sicut imperitia, negligentia, item nimia sequitia & lusus noxius: ita infirmitas quoque culpe adnumeratur, cum affectare quis non debeat, in quo vel intelligit, vel intelligere debet infirmitatem suam alij periculosam futuram. Preceptoris quoque nimia sequitia culpe assignatur. 7.

Si fortuito incendium factum sit, venia indiget, nisi tam lata culpa sit, ut luxurie aut dolo sit proxima. 8.

Vias regias & earum pontes qui publici sunt, quilibet magistratus in suis finibus & territorijs muniat sarciatque. Si igitur neglectius habiti, iumentis iter facientium (sine agentis culpa) quid damni dederint, loci officiales latissimam eius culpam præstabunt. 9.

FINIT LIBER
TERTIVS.

89.
LIBER QVARTVS.
DE PUBLICIS IVDICIIS.
Titul: I.

- I. Publicorum iudiciorum quædam capitalia, quædam non capitalia sunt. Nam quædam flagitia sunt, quæ corporis coërtitione cum relegatione puniuntur.
2. Publica autem iudicia dicta sunt, quod cuius è populo executio eorum plerunq; datur: Expedi enim peccata nocentium esse nota vt emendentur. Sunt verò hæc quæ dicuntur publica, vt Lex Iul: Maiestatis & de adulterijs, Cornel: de sicarijs & parricidijs, veneficijs, falsi &c.
3. Si confessus fuerit reus, donec de eo pronuncietur, in vincula publica conijciendus est: Qui autem de crimine paciscitur, confiteri intelligitur. Ne autem diuersorum criminum
rei de-

rei detenti crudelius habeantur, iudices productos è custodijs reos disceptationi debitæ subdent, & quod leges suaserint definiant.

Absens in criminibus damnari non debet, quemadmodum neq; suspectus: Satius enim est facinus nocentis impunitum relinqui ad tempus, quàm innocentem damnari. 4.

Defuncto eo qui reus erat criminis, pœna quoq; extincta est. Neq; crimen vel pœna paterna vllam maculam filio infligere potest: Nam vnusquisq; ob admissum seclus pœnam luit, nec alieni criminis successor constituitur. 5.

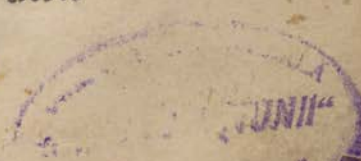
Si quis reum criminis, pro quo satisdedit, non exhibuerit, pœna pecuniaria plectitur: Si tamen dolo non exhibeat, etiam extra ordinem est damnandus. 6.

Is qui reus factus est, purgare se debet, nec ante potest accusare, quàm fuerit excusatus: Constitutionibus enim obseruatur, vt non relatione criminum, sed innocentia reus purgetur. 7.

Quisquis crimen intendit, in iudicium veniat, nomen rei indicet, nec impunitam no-

uocet

M 4 uerit

91. LIBER QVARTVS.

uerit mentiendi licentiam, cum calumniantes, ad vindictam poscat similitudo damnationis: Nam qui non probat quod obijcit (secundum Canones) talione punitur.

9. In criminibus scrutandis quæstio adhiberi solet, sed non statim à tormentis incipiendum est, sed ad tormenta ita demum veniri oportet, cum suspectus est reus, & alijs argumentis conuincitur, ita vt sola confessio ipsius deesse videatur. Vnius facinoris rei ita audiendi sunt, vt ab eo primum incipiatur, qui timidior est, vel teneræ ætatis videtur.

10. In ea causa, in qua nullis reus argumentis oneratur, non facile tormenta sunt adhibenda, sed instandum, vt actor quod intendit comprober, atq; sic reum conuincat. Confessiones reorum tortura expressæ, pro exploratis criminibus semper haberi non oportet, si nulla alia probatio religionem cognoscentis instruat.

11. In maleficijs volūtas spectatur non exitus. Nemo opere iudicetur fecisse, nisi & malignum consilium ei fuerit: nec consilium habuisse

huic nocet, nisi & factum lecutum sit.

De his criminibus, de quibus quis semel 12.
absolutus est, ab eo qui accusauit, repeti ac-
cusatio non potest.

Qui abortionis aut amatorium poculum 13.
præbent, etsi dolo non faciant, tamen quia res
est mali exempli, confiscata parte bonorum
relegantur. Si verò ex eo mulier aut homo
perierit, summo supplicio afficiantur.

DE FURTO ET VI BO- norum raptorum. Titul: II.

Furtum est ablatio & contrecta- 1.
tio fraudulosa rei alienæ, in scio
& inuito domino, lucri faciendi
gratia. Furti actio ei competit,
cuius interest rem saluam esse,
licet dominus non sit: Condictio verò furti
ei denuum competit, qui dominium habet, vel
hæredi eius. Nunquam tamen ea conditione
alius quam qui fecit tenetur, aut hæres eius.

N Cum

2. Cum furti actio ad persecutionem pœæ pertineat, condictio verò & vindicatio ad rei recuperationem, apparet recepta re, nihilominus saluam esse furti actionem, conductionem verò tolli, sicut ex diuerso post sumptam pœnam, saluam esse conductionem.

3. Pœnalibus autem actionibus hæredes non tenentur, neq; ceteri successores, idcirco nec furti conueniri possunt. De instrumentis ablatis, in rem actione conueniri possunt tenentes.

4. Non tantum qui furtum fecerit, sed etiam is cuius opera & consilio furtum factum fuerit, furti actione tenebitur: Furtum autem sine contrectatione non fit, quare & opem ferre vel consilium dare tunc nocet, cum secuta contrectatio est.

5. Qui alienum quid repertum lucri faciendi causa sustulerit, furti obstringitur, siue scierit cuius ea res sit, siue ignorauerit, si iudicio non manifestat. Qui ea mente alienum quid contrectauit vt lucrifaceret, tametsi mutato consilio, id domino postea reddit, fur est; Nemo

Nemo enim tali peccato poenitentia sua nocens esse desijt, praesertim si factum iudicio innotuerit. Neq; prodest ei qui vi rapuit, ad evitandam poenam, si ante iudicium restituat rem quam rapuit: sic nec illi qui dolo malo occulcauit, si factum iudicio innotuerit.

Si debitor rem suam, quam pignoris causa creditori dedit, subtraxerit, furtum committit: Sic etiam si pecoris arrestati dominus, e custodia arresti clam illud abegerit, furti actione tenebitur. Item qui sciens rem alienam vendiderit, vel ex alia causa tradiderit, furtum eius committit. Qui vero rem alienam, existimans suam esse alienauerit, furtum non committit: furtum enim sine affectu furandi non committitur.

Receptatores & occultatores non minus delinquent quam fures & aggressores, ideoq; par ipsos & reos poena expectat. In pari causa habendi sunt, qui comprehendere latrones & fures potuerunt, & tamen accepta pecunia, vel rerum surreptarum parte dimiserunt. Si autem receptator sanguine vel affinitate in-

ctus fuerit malefactori, & de maleficio eius cognouerit, iudex causa cognita pœnam moderabitur.

8. Rem furto ablatam atq; alteri diuenditam, dominus recuperare potest, neq; emptor eius rei præcium repetere potest: Res enim furto ablata, directè ad suum dominum redire debet.

9. Quilibet in terra regia habitans, apud quem res furtiua fuerit reperta & deprehensa, si dixerit, se rem eam titulo emptionis possidere, suum euictorem coram iudicio exhibere tenetur. Si verò venditor alienæ iurisdictionis fuerit, sufficit si ibi eum exhibeat.

10. Communi regni decreto, qui furtum fecerit & conuictus fuerit, suspenditur. Sed qui res sacras ex æde sacra surripuerit, in ignem conijcitur. Res priuatorum si in ædem sacram depositæ, surreptæ fuerint, furti actio non sacrilegij competit.

11. Furem nocturnum si quis occiderit, ita deum impunè feret, si parcere ei sine periculo suo non potuit: furem verò interdum deprehensum,

hensum, non aliter occidere lex duodecim tabularum permisit, quam si telo, id est, fuste, ferro lapideuè se defendat.

Eos qui à seruo furtim ablata scientes susceperint, non tantum de susceptis, sed etiam pœnali furti actione conuenire potes. 12.

DE HOMICIDIIS.

Titul: III.

EX regia & recepta consuetudo, homicidas notorios ultore ferro prosequitur. 1.

Qui hominem occiderit, si nō occidendi animo hoc admiserit, absolui posse, & qui hominem non occiderit, sed vulnerauerit vt occidat, pro homicida damnandum, diui Imperatores rescripserunt. Nam maleficia voluntas & propositum delinquentis distinguunt. 2.

Qui hominis necandi causa venenum confecerit, habuerit, dederit, pœna legis Cornel: de sicarijs tenebitur. 3.

N 3 Si

4. Si alius tenuit, alius interemit, is qui tenuit, quasi mortis causam præbuit, & in factum actione tenebitur. Nihil enim interest occidat quis, an causam mortis præbeat.
5. Si quis percussorem ad se venientem, aut latronem insidiantem occiderit, securus erit. Nam aduersus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Vim-vi repellere omnes leges omniaq; iura permittunt, si hoc tuendi sui dantaxat, non etiam vlciscendi causa, cum moderamine inculpatae defensionis facturus sit: Differunt enim inter se defensio & vindicta: Quia defensio fit in continenti, vindicta verò post moram sequitur.
6. Si in rixa percussus homo perierit, ictus vnus cuiusq; percussorum contemplari oportet. Quod si non constat quis primum percusserit, inquirendum est quis alterum ad contentionem & percussorem prouocauerit. Si cum vno ex pluribus, qui aliquem percusserunt agatur, cæteri non liberantur: Nam quod alius luit, alium non liberat, cum id pœna sit.

Si quis

Si quis non lætaliter sit vulneratus, ac per negligentiam suam non adhibendo medicos, vel in curando medicis non paret, vel in ipsius curam non habendo, mortuus fuerit, percussus pœna homicidij puniri non potest. 72

Si quis in tumultu occisus fuerit, authorq; necis ignoratur, tunc omnes qui armis occisum adorti sunt, pœna homicidij damnantur. Quod si verò constat, cuius percussione mortuus est, ille solus vt homicida, alij verò tanquàm vulneratores puniantur. 8.

DE HOMAGIIS PRÆSTANDIS. Titul: IIII.

CVM non semper qui hominem occidit, vt homicida damnatur, sed aliquando cognita causa ad persoluendum homagium detracti, is qui occidit compellatur: Ideò statutum est, vt talis occisi homagium quadraginta florenis redimatur. Capitalis criminis alicuius

N 4

99. LIBER QVARTVS.

alicuius conuictus, si pœnam corpore non luit, vltra quadraginta florenos mulctari non potest.

2. Vium homagium viginti florenis æstimatur. Si quis brachium vel manum alteri amputauerit, vel inuiles percutiendo reddiderit, viginti florenos læso persoluet. Pro pollice amputato, vel inuili reddito ex vulnere, decem floreni numerantur, reliquorum verò digitorum cuiuslibet & dentis, quinque floreni mulcta est.

Oculus viginti florenis

Auris decem

Linguae emenda viginti

Costa flor: itidem viginti

} luatur.

Cicatricum autem nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam recipit estimationem.

DE FVRIIS VER-
balibus. Titul: V.

Commune

COMMUNE VICIUM EST, VTI ALIQUI I.
 ex petulantia morum alterius
 præsentis vel etiam absentis bo-
 næ famæ, verbis turpibus vel
 famosis scriptis detrahant, con-
 tra quos iniuriarum actio competit: Ideo
 statutum est, vt diffamatores honorem læso
 restituant in eo loco, vbi cum maledicis in-
 lectati sunt, ac deinde per iudices ob linguæ
 petulantiam, secundum læsæ personæ digni-
 tatem & loci respectum puniantur: Iniuriæ
 enim re, persona, tempore & loco atrociores
 iudicantur.

Quicquid calore iracundiæ vel fit vel dici- 2.
 tur, non ratum est prius, quàm ex perseue-
 rantia apparuerit iudicium animi fuisse. Si
 itaq; iniurians famam alterius læserit, testi-
 monijsq; se rem probaturum susceperit, neq;
 sufficienter id præstiterit, non depræcari so-
 lum debet iniuriam, sed iudicum sententia,
 causa cognita, in certam quoq; linguæ emen-
 dam condemnabitur, cuius mulctæ duæ par-
 tes iudici, tertia verò parti læsæ dependi &
 cedere debet. O Actio

3. Actio iniuriarum dilsimulatione aboletur:
Nam postea ex pœnitentia remissam iniuriam
recolere non licet.
4. Quod si se mutuo conuicijs affecerint, neu-
ter eorum iniuriam vindicare potest: paria
enim delicta, mutua pensatione soluuntur,
nisi alter coram iudicio quæstus sit, tunc enim
iudex ambas partes mulctabit pro merito.
Porro in actione iniuriarum reus conuictus,
vltra Senatus cognitionem non prouocabit.
5. Quicumq; alium è domo, siue propria siue
aliena, ad duellum prouocauerit, de vi com-
missa tenebitur, quæ florenis viginti mul-
ctabitur. Prouocatus autem sese continere,
nec ad illatæ iniuriæ vindictam exire, neq;
bona ipsius fama ob id periclitari quicquam
debet.

DE FALSIS, ET DE HIS

qui notantur infamia. Titul:

V I.

IALSI pœna coërcentur, qui falsos testes falsasq; probationes, ad falsam litem instruendam produxerunt, quiuè pecuniam acceperunt ad dandum falsum testimonium, vel eo nomine obligationem aut pactionem fecerunt, societatemq; inierunt, & qui pecuniam acceperunt, vt rei veritatem occultent. 1.

Qui viui testamentum dolo malo mutauerit, vel in rem suam aliqua adscripserit in eo, vel adscribi curauerit. Item qui testamentum iure factum amouerit, suppresserit, vi acceperit, deleuerit vel subscripserit. Item qui testamentum vel aliud instrumentum dolo malo scripserit, vel obsignauerit, vel per alios faciendum curauerit. Item qui chirographum alterius vel registrum, vel viciauerit, vel immutauerit: Qui contra propriæ manus suæ scripturam vel sigillum proprium testimonium dixerit. Qui falsum sigillum fecerit, ei de falso conuicto, aqua & igne interdicitur, & infamis semper habetur. 2.

O 3 Quod

3. Quod si verò aliquis conuictus esset de falso ob crimen enorme, capitali pœna punitur.

4. Qui duobus in solidum eandem rem diuersis contractibus vendidit, falsum committit, & infamia notatur. Qui in emendo & vendendo iniusta libra vel mensura dolo malo vsus fuerit, amissione rerum illarum punitur. Pœna autem pecuniaria nullam infamiam mulctato affert.

5. Casores falsæ monetæ, quinquè operam ad id contulerunt, hospiciūmū scienter locauerunt, flammiarum exustionibus mancipantur. Qui in aurum quid vicij addiderit, argenteos nummos adulterinos confluauerit, qui nummos stanneos plumbeosue dolo malo emerit, vendideritq̃, falsi crimine tenetur. Qui nummos aureos raserint, tinxerint vel finxerint, extremo supplicio affici debent.

DE ADULTERIIS.

Titul: VII:

Adulterij crimen secundum regni 1.
consuetudinem, gladio punitur:
adultera verò culeo insuta aquis
suffocatur.

Adulterij crimine punitur temerator alie- 2.
narum nuptiarum, siue sit soluta persona siue
non soluta. Etiam maritus si solutam per-
sonam stuprauerit, adulterij poena punitur.

Sollicitatores alienarum nuptiarum, & ma- 3.
trimoniorum interpellatores, etsi effecta scer-
leris potiri non possunt, propter voluntatem
tamen perniciosæ libidinis, extra ordinem
puniuntur.

Qui coniugem suam, filiam vel aliam ali- 4.
quam personam, pecuniæ vel alterius alicu-
ius lucri gratia prostituerit, domumue suam
causa stupri præbuerit, vel consilium & ope-
ram adhibuerit, vt adulter damnabitur.

Crimen lenocinij contrahunt, qui depre- 5.
henlam

hensam in adulterio vxorem in matrimonio detinuerunt, non qui suspectam adulteram habuerunt. Crimen adulterij maritum retenta in matrimonio vxore, inferre non posse, nemini dubium est.

6. Qui coniugem alterius, honestam viduam vel virginem vi rapuerit, & in iudicio accusatus fuerit, pœna capitali punitur, simul & ij, qui operam huic flagitio accommodarunt. Cœterum quæ vim patitur, non est in ea causa, vt adulterij vel stupri damnetur. Vi stuprum illatum in campo si vnico teste comprobatum fuerit, in vrbe verò vel in pago, duobus testibus, sufficit.
7. Iudex in causa adulterij hoc inter alia attendere debet, num maritus suo exemplo vxori pudicè viuendi author fuerit: Per iniquum enim esse videtur, vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipse non exhibeat.
8. In adulterij crimine familia non solum mariti, sed etiam vxoris (quæ tamen tunc temporis fuerit domi, quo adulterium dicitur admissum) testimonium perhibere potest.

Virgo

Virgo deflorata accusans personam solutam de stupro, sub promissione coniugij illato, si nec probate, nec iustam aliquam facti suspicionem adferre poterit, accusatus sine omni iuramento absoluetur: viciata autem florenis sex mulctabitur, quorum tres iudicio, alij tres arcæ pauperum cedent. Si ea secundo vel sæpius in stupro fuerit deprehensa, cum verberibus in exilium relegabitur: Is verò qui rem cum ea habuisse comprobabitur, sex florenis mulctabitur, quorum tres iudex retinebit, cæteri arcæ pauperum cedent.

Si conuictus fuerit adolescens imprægnationis talis virginis, quæ ante honestè vixisse dicitur, nec tamen de promisso coniugio constet, sed solis suspicionibus ex circumstantijs grauatus extiterit, ducere eam, vel pro mulcta soluere florenos viginti quatuor tenebitur, quorum duodecim defloratæ in prolis educationem, alij verò duodecim iudicio & arcæ pauperum in æquas partes diuidendi cedant. Imprægnata autem ex sua parte, pro suo excessu, iudicio soluet florenos tres: Op-

pressor verò de non promisso coniugio, suo solo iuramento corporali se purgabit. Si autem ille promissi coniugij fuerit conuictus, ducere omnino eam debet, vel capite plectetur nisi oppressam placet, & cum iudicio conueniat.

11. Si ex inquisitione iudicum stuprata carceri inclusa, fœtum vteri sui mariti alterius esse dicat, probare hoc tenebitur: si præstare id nequiverit, neq; etiam sufficientem suspitionem contra virum adferre poterit, vir sine iuramento absoluetur, ipsa verò publicè reuocabit, & emendam linguæ iudicio persoluet. Si verò non leuem suspicionem attulerit & probauerit, vir suo & coniugis suæ iuramentis liberabitur: vir iurabit, se criminis insimulati penitus esse infontem: vxor verò, se nunquam tale quid in marito animaduertisse: Meretrix autem virgis publicè cæsa, in exilium mittetur.

12. Si imprægnata de stupro aliquem maritum diffamauerit, & postea ea de causa citata, coram iudicio, se id probaturam asseuerauerit
& pro-

& probauerit, conuictus gladio ferietur. Quod si verò suspicionibus tatum cum aggrauauerit, iuramento suo & coniugis (vt supra) liberabitur: Meretrici autem lingua præcidetur, & in perpetuum relegabitur exilium, eò quod illa viri famam non solum læserit, sed & vitæ eius periculum creare conata sit. Si verò primus fuerit fœminæ lapsus, quæ antea inculpatam traduxisset vitam, facta publica reuocatione, corpori ipsius parcetur, & certa capitis mulcta punietur.

Si alter coniugum, ex humana fragilitate forte lapsus, in adulterio fuerit deprehensus, vel testibus sufficientibus conuictus, magistratus ob primum lapsum equum est vt conuiueat, & capiti eius gratiam faciat, exacta mulcta capitali, quando videlicet nec offensus alter coniugum, nec accusator ad pœnam de-

13.

(:)

DE BONIS DAM-
natorum. Titul: VIII.

1.

Bona eius, de quo sumptum est supplicium, iudex non attingat, sed ad successores eius, siue ascendentes, siue descendentes, siue collaterales, deuolui ea patiatur. Non enim bona, sed bonorum possessores delinquant. Item qui criminibus capitalibus conuicti aut damnati fuerint, eorum bona hæredes obtineant, exceptis ijs, quæ per delictum ipsis accesserunt, quæ restituere tenentur.

2. Damnati criminis læsæ Maiestatis, simul & vitam & bona amittunt.

3. Rei postulati, vel in scelere comprehensi, si metu criminis imminentis, mortem sibi consciuerunt, hæsem legitimæ ipsorum portionis ad hæredes non transmittunt, sed iudicibus cedit. Qui verò vitæ rædio, vel impatientia doloris alicuius, vel alio quouis modo sibi manum intulerint, triens hæsis sui iudicibus cedit.

Qui

Qui perpetrato crimine capitali, fuga sibi
 consulit, mulcta homagij ex bonis eius cedit
 iudicibus, salua tamen heredum legitima por-
 tione. Si principis gratiam impetrauerit ca-
 piti & bonis suis, salua erunt dempta homa-
 gij mulcta, quæ iudicibus competit.

NOS itaq; qui non minorem *Trans-*
syluanie, quam cæterarum nobis sub-
 iectarum Prouinciarum, curam merito ha-
 bemus, quamq; omni tempore tam legibus
 inuitam, quam cæteris rebus florentem cu-
 pimus, accepto supradicto codice, negotium
 hoc commisimus fideli nobis sincere dilecto:
Magnifico Martino de Berzeuice, E-
quiti, libero Baroni in Dondan, & per
Transsylvaniam Cancellario nostro, ac
Capitano Starogardiensi, vt adhibitis iu-
ris & legum peritis viris, eundem codicem
diligenter examinaret: Quo referente,

contenta eiusdem non modo iuri & equitati
respondere, sed etiam maxima ex parte apud
ipsum Saxonum longa consuetudine observa-
ri: supplicationibus præfatorum legatorum
Saxonum exauditis, & clementer admis-
sis, omnia capita, vniuersosq; titulos & ar-
ticulos, in eodem codice contentos & con-
scriptos, præsentibus literis nostris priuile-
gialibus, à verbo ad verbum, sine diminu-
tione & augmento aliquali insertos, lauda-
uimus, acceptauimus, ratificauimus &
approbauimus, in quantum iuribus publicis
non derogant, id est, Saxonum nostrorum
terras iurisdictionemq; tantum concernunt:
prout præsentibus laudamus, acceptamus,
approbamus, ratificamus, & confirma-
mus: promittentes pro nobis & suc-
cessoribus nostris Principibus Transyl-
uanie,

uanice, illum codicem in cunctis capitibus,
clausulis, titulisq; & articulis, in omnibus
præfati regni nostri Transyluanice iudi-
ciis, tam nos ipsos, obseruaturos, quam per
protonotarios regni, aliosq; quorum interest,
obseruari curaturos. In cuius rei memo-
riam firmitatemq; perpetuam, præsentem
literas nostras priuilegiales, appensione se-
creti sigilli nostri, quo in rebus Transylua-
nicis utimur, duximus concedendas. Datum
per manus præfati Martini de Berzeuice
nostræ per Transyluaniam Cancellari-
rii, in arce nostra regia Cracouiense: deci-
ma octaua die mensis Februarii. Anno
domini millesimo, Quingentesimo, Octoa-
gesimo tertio: regni vero nostri septimo.

STEPHANVS REX.

MARTINVS de
Berzeuice.

AD LECTOREM.

Nosse cupis patriæ quæ sint ciuilia iura?
Hûc propera, & scriptum hoc perlege, doctus
Sunt formæ rerum variæ, sunt deniq; casus: (eris.
Hos liber hic mira cum breuitate docet.
Ingenna quem si fueris pietate secutus,
Afferet haud dubiè commoda magna tibi.
Cumq; suam virtus semper mereatur honorem,
Laude etiam merita, FRONIE dignus eris.

MARTINVS DVSTHERVS,
Coronensis.

Errata.

Pagina	6.	versu 15.	lege per pro curatorem.
Pagina	15.	versu 10.	manere lege permanere.
Pagina	16.	ad le in tabellam,	auia.
Pagina	22.	versu 17.	lege iudices specialiter.
Pagina	34.	versu 10.	pro capere lege capace.
Pagina	44.	versu 4.	pro donis lege dotis.
Pagina	64.	versu 8.	pro impetrauit lege arrestauit.
Pagina	65.	versu 15.	pro receptam lege acceptam.
Pagina	68.	versu 2.	post aliquid, adde acquisiuerit.
Pagina	85.	versu 11.	pro postulanti lege stipulanti.
Pagina	90.	versu ultim.	lege impunitam fore.
Pagina	95.	versu 21.	lege nocturnum.

Impressum in Inclÿta Transÿluaniæ
CORONA.

Index

De electione et Officio Iudicum	10.
- Citacione in ius	11.
- Contumacia Partium	16.
- Detore et Inuito	27.
- Probacionibus et Testibus	10.
Quae Personae Testimonium dicere vetantur	14.
De Probacione Instrumentorum	16.
Testes ante libris contestacionum sicut procedant	18.
De Iurejurandorum	20.
- Sententiis Iudicium	22.
- Appellationibus	23.
- Executione rei iudicatae	27.
Lib. II. de ritu nuptiarum	31.
De Successionibus ab intestato	33.
- Tutelis	38.
- Divisione Bonorum	43.
- Testamentis	51.
- Rebus legatis	57.
Lib. III. De Mutuo et Comodo et Solutionibus	60.
De pignoribus	63.
- Iure Creditorum et Debitorum	67.
- Locato et Conducto	76.
- Depositis	73.
- Emptione et Venditione et rei praescript.	75.

De fidejussoribus	82.
- receptis Arbitris	83.
De quadrupes pauperiem fecerit: et novae action.	85.
Lib. III. De publicis Actionibus	89.
De furto et vi bonorum raptorum	91.
- Homicidiis	96.
- Homicidiis praestatis	97.
- Injuriis verbatis	99.
- falsis et de his qui noverunt infamia	101.
- Adulteris	104.
- Bonis Damnatorum	109.

De fidejussoribus	82.
- receptis Arbitris	83.
De quadrupes pauperium facit: et novae action.	85.
Lib. III. de publicis Judiciis	89
De furto et vi bonae fidei	91
- Homicidiis	96
- Homicidis praestantibus	97.
- Injuriis verbatis	99
- falsis et de his qui noverunt infamia	101.
- Adulteris	104.
- Bonis Damnatorum	109.

